

DE SCHADUW BEDREIGD

EEN EXPLOREREND ONDERZOEK NAAR DE EFFECTEN VAN TOEZICHT OP MANNELIJKE PROSTITUÉS IN AMSTERDAM

Frank Weijnen

Universiteit Twente
Faculteit Bedrijf, Bestuur en Technologie

13 oktober 2006

Dit onderzoek werd uitgevoerd in het kader van het doctoraalexamen van de opleiding Bestuurskunde. De begeleidende afstudeercommissie bestond uit de heer dr. ir. J.B. Terpstra (voorzitter) en de heer dr. M.J.M. Hoogenboom. Tijdens het onderzoek is daarnaast dankbaar gebruik gemaakt van kennis en ervaring van Paul van Gelder.

Inhoudsopgave

Voorwoord	4
1. Inleiding	7
1.0 Doel van het onderzoek	7
1.1 Achtergrond van de vraagstelling en eerste aanzet theoretisch kader	7
1.2 Belang van het onderzoek	8
1.3 Afbakening	8
1.4 Onderzoeksvraag	9
1.5 Definities	10
1.6 Structuur verslag	11
2. Onderzoekopzet en Methoden	13
2.1 Onderzoeksmethoden	13
2.2 Selectie onderzoekslocaties	13
2.3 Observaties	15
2.4 Interviews	17
3. Literatuurstudie	20
3.1 Literatuurverkenning jongensprostitutie in Nederland	21
3.2 Diversiteit van mannelijke prostitués	22
3.3 Typen werkplekken	24
3.4 Levenscyclus van een straatprostitutielocatie	25
3.5 Vrouwelijke straatprostitutiees in Amsterdam	26
3.6 Gevolgen opheffing bordeelverbod	28
4. Resultaten: vier groepen jongens	32
4.1 Onderscheidende variabelen	32
4.2 Gemarginaliseerden	33
4.3 Gelukszoekers	35
4.4 Bijverdieners	36
4.5 Professionals	37

5.	Resultaten: ontwikkelingen in werkplekken	38
5.1	Centraal Station	38
	<i>Intermezzo: Dijkverboden en het idee van Streetwise</i>	40
5.2	Bars in de omgeving van het Rembrandtplein	41
5.3	Blue Boys Club	42
5.4	Oosterpark	45
	<i>Intermezzo: Nieuwe communicatiemiddelen als alternatief</i>	46
5.5	Boys4U.nl	47
6.	Resultaten: effecten van ervaren toezicht	48
6.1	Gemarginaliseerden	48
6.2	Gelukszoekers	51
6.3	Bijverdieners	53
6.4	Professionals	56
7.	Conclusies en aanbevelingen	58
7.1	Hoe reageren jongens op ervaren toezicht?	58
7.2	Waarom reageren jongens op een bepaalde manier op ervaren toezicht?	60
7.3	Aanbevelingen	65
	Literatuurlijst	66
	Samenvatting	69
	Bijlage 1: Itemlijst interviews	72

Voorwoord

Deze scriptie vormt het verslag van het onderzoek dat ik in het kader van mijn afstuderen aan de opleiding Bestuurskunde van de Universiteit Twente heb gedaan. Het hoofddoel van de afstudeeropdracht is als volgt omschreven: "Na afloop van de afstudeeropdracht kan de student zelfstandig een theoriegericht of toegepast bestuurskundig onderzoek verrichten en daarover mondeling en schriftelijk rapporteren."¹ Zoals uit de toelichting op dit hoofddoel blijkt is bewust gekozen voor de formulering "na afloop van": het doen van een afstudeeronderzoek zelf is ook een oefening, een leerproces, dat aan het eind met een cijfer wordt beoordeeld. Om die reden wordt in deze scriptie niet alleen verslag gedaan van de inhoudelijke resultaten van het afstudeeronderzoek, maar ook uitgebreid stilgestaan bij het proces van het doen van het afstudeeronderzoek.

Zoals uit de beschrijving van de onderzoeksopzet in hoofdstuk 2 zal blijken is in dit onderzoek gekozen voor een vorm die binnen de Bestuurskunde niet heel gebruikelijk is, en in het verlengde daarvan in het curriculum van de opleiding slechts zeer beperkt aan de orde komt. Dat maakte het doen van dit onderzoek voor mij persoonlijk lastig, maar tegelijkertijd ook leerzaam en uitdagend.

Uit de titel van deze scriptie hebt u al kunnen afleiden dat dit onderzoek over jongensprostitutie gaat. Velen die ik de afgelopen maanden over mijn afstudeeronderzoek sprak stelden mij de vraag hoe ik op dat thema ben gekomen. Dat is best een omslachtig verhaal, maar ik wil het u niet onthouden. Begin 2005 heb ik stage gelopen bij het Korps Landelijke Politiediensten in Zoetermeer. Ik deed daar een onderzoek naar de structuur van criminele samenwerkingsverbanden die zich bezighouden met mensenhandel en/of mensensmokkel. Onderdeel van mijn onderzoek was een literatuurstudie, en in de bestudering van de literatuur over mensenhandel begon het mij op zeker moment op te vallen dat daarin bijna alleen maar over vrouwelijke slachtoffers werd gesproken. Dat is opvallend, omdat bijvoorbeeld in Nederland nog redelijk recent de naam van het delict veranderd is van vrouwenhandel naar mensenhandel. Immers: mannen kunnen ook slachtoffer worden van mensenhandel. Maar zoals gezegd: dat bleek niet uit de literatuurstudie.

¹ Universiteit Twente, afstudeerhandleiding doctoraalopleiding Bestuurskunde, januari 2004, p. 5

Inmiddels begon ik behoorlijk te begrijpen hoe het mechanisme van vrouwenhandel werkt. Naar mijn persoonlijke overtuiging begint een dergelijk mechanisme met het aanwezig zijn van een markt: er moet vraag zijn naar het product, in dit geval een vrouw die seksuele diensten aanbiedt. Ik was er ook van overtuigd dat diezelfde vraag (wellicht kwantitatief in mindere mate) ook naar jongens/mannen bestaat. Dus diende zich bij mij de vraag aan waarom er nooit over mannelijke slachtoffers van mensenhandel werd geschreven. Ik zag twee opties: of ze zijn er gewoon niet of nauwelijks, of we² weten ze niet zichtbaar te maken. Ik vond dat dat onderzocht moest worden, en schreef daarom een voorstel voor een eigen afstudeeronderzoek. Vervolgens zocht ik één van mijn docenten Veiligheidsstudies, Jan Terpstra, op om het idee aan hem voor te leggen. Van de aanleiding en het probleem wist ik hem vrij vlot te overtuigen. Beiden zagen we echter één groot probleem: een dergelijk onderzoek moet ook uitvoerbaar zijn. Je moet immers informatie zien te vinden (waarvan ik zelf al had geconstateerd dat die er niet is of niet makkelijk toegankelijk zou zijn), en bovendien moet je je onderzoek ook nog binnen een acceptabele tijd zien af te ronden. Jan stelde mij voor dat ik in de zomer van 2005 een vooronderzoekje zou doen. Gewoon eens wat rondneuzen, bellen met mensen waarvan je denkt dat ze er verstand van zouden kunnen hebben, literatuur doorspitten.

Na de zomer kwam ik terug. Ik had behoorlijk wat informatie verzameld, een aantal mensen gesproken, en was zo steeds meer met de wereld van de jongensprostitutie in aanraking gekomen. Vanuit mijn stageonderzoek wist ik dat als er mannelijke slachtoffers van mensenhandel zouden zijn, ik ze hoogstwaarschijnlijk in de jongensprostitutie zou moeten vinden. En naarmate ik meer te weten kwam over jongensprostitutie ontdekte ik één heel kenmerkend verschil met vrouwenprostitutie: mannelijke prostitués hebben zelden of nooit een pooier (een baas of exploitant) en werken dus bijna altijd als kleine zelfstandige³. Dat is nogal relevant: als je niemand boven je hebt staan dan is het redelijk lastig om onvrijwillig geëxploiteerd te worden. Een tweede relevant verschil zou kunnen schuilen in het gedrag van potentiële klanten. Slachtoffers van mensenhandel worden vaak gebruikt om diensten aan te bieden die legaal niet of veel moeilijker aan te bieden zijn. Daarbij kan men denken aan bepaalde vormen van extreme fetisjismen, maar ook aan minderjarigheid. Ik heb het vermoeden dat homoseksuele mannen die een dergelijke behoefte hebben die eerder in het buitenland vervullen dan heteroseksuele mannen. Meer concreet: een heteroseksuele man die een minderjarig meisje wil hebben zoekt dat gewoon in Nederland; terwijl een homoseksuele man die een minderjarige jongen wil, het vliegtuig neemt naar Thailand. In plaats van dat de aanbieder naar de klant toekomt, gaat de klant naar de aanbieder. Van mensenhandel gerelateerd aan Nederland is in dat laatste geval geen sprake.

² Lees: politie, justitie, hulpverlening en/of wetenschap

³ Zonder met dit begrip enige vorm van bedrijfseconomische professionaliteit te willen suggereren.

Kortom: ik had inmiddels zo mijn redenen om aan te nemen dat het misschien wel mee zou vallen met mannelijke slachtoffers van mensenhandel gerelateerd aan Nederland.⁴ Bovendien achtte ik de kans gering dat ik in een tijdsbestek van zes maanden en met de mij beschikbare bronnen veel nieuwe inzichten zou kunnen verschaffen. Ik besloot een nieuw onderzoeksvoorstel te gaan ontwikkelen. Door de hierboven beschreven exercitie was ik inmiddels steeds bekender geworden met het fenomeen jongensprostitutie. Bovendien was ik in contact gekomen met Paul van Gelder, een onderzoeker die al jarenlang de wereld van de jongensprostitutie volgt. Samen met hem en mijn afstudeerbegeleiders ontwikkelde ik het idee voor een nieuw onderzoek, naar de effecten van ervaren aangescherpt toezicht op mannelijke prostitués in Amsterdam. Over dat onderzoek gaat deze scriptie.

⁴ Laat niemand hieruit lezen dat ik denk dat er in Nederland geen mannelijke slachtoffers van mensenhandel te vinden zijn. Ik wil alleen aangeven dat ik denk dat het (in ieder geval in kwantitatieve zin) een minder omvangrijk fenomeen zal zijn dan ik in eerste instantie verwacht had (en ook wel in sommige onderzoeken gesuggereerd is). Dat laat onverlet dat ik nog steeds van mening ben dat het noodzakelijk is om dit fenomeen een keer grondig te onderzoeken, zodat er meer valide uitspraken gedaan kunnen worden over de kans dat het verschijnsel gerelateerd aan Nederland voorkomt. Recente uitzendingen over kinderprostitutie van het SBS-programma *Undercover in Nederland* onderstrepen die noodzaak wat mij betreft alleen maar.

1. Inleiding

In dit hoofdstuk zullen de contouren van mijn afstudeeronderzoek zichtbaar worden gemaakt: ik beschrijf wat ik wil gaan onderzoeken en waarom ik dat wil doen.

1.0 Doel van het onderzoek

Het doel van dit onderzoek is meer inzicht verschaffen in hoe mannelijke prostitués reageren op (ervaren) veranderingen in toezicht. Die reactie tracht ik inzichtelijk te maken door vooral te kijken naar veranderingen van werkplekken van mannelijke prostitués. Het onderzoek heeft betrekking op de gemeente Amsterdam.

1.1 Achtergrond van de vraagstelling en eerste aanzet theoretisch kader

In publicaties van andere onderzoekers⁵ worden veranderingen gesignaleerd met betrekking tot plaatsen waar prostitués hun klanten werven. Als mogelijke oorzaken daarvan worden onder andere genoemd het aangescherpte veiligheidsbeleid en de opheffing van het bordeelverbod.⁶ De gedachtegang die achter dit vermoeden schuilgaat, is dat zowel het aangescherpte veiligheidsbeleid als de opheffing van het bordeelverbod heeft geleid tot meer (door de prostitués ervaren) toezicht op prostitutieactiviteiten. Bij het aangescherpte veiligheidsbeleid heeft dat te maken met meer surveillance (door politie maar ook door stadswachten) en cameratoezicht in de publieke ruimte. Door de legalisering van de prostitutiebranche hebben gemeenten de gelegenheid gekregen deze sector beter te reguleren en te handhaven. Dat gaat gepaard met frequente controles (bijvoorbeeld op leeftijd en illegaliteit) in seksbedrijven, maar ook met allerlei sociaaleconomische plichten (afdracht loonbelasting en sociale premies) voor prostitués. Kortom: de prostitutiesector lijkt steeds meer uit de schaduwzijde van de samenleving te komen. En dat is nou precies waar veel mannelijke prostitués niet op zitten te wachten. Uit eerder onderzoek is duidelijk gebleken dat op jongensprostitutie een dubbel taboe rust: het taboe van seksuele contacten tegen betaling, en het taboe van seks met iemand van het gelijke geslacht.⁷ Dat maakt dat veel prostitués zo onzichtbaar mogelijk willen functioneren. Wordt die onzichtbaarheid bedreigd, dan ligt het voor de hand dat prostitués hun gedrag gaan aanpassen. In dit onderzoek wil ik bezien hoe zij dat doen, door te kijken welke effecten de door hun ervaren toename van toezicht heeft op hun werkplekken. Daarbij gaat het bij 'werkplekken' zowel om de fysieke locaties die zij voor hun werkzaamheden gebruiken als om de sociaal-culturele aspecten daarvan.

⁵ Van Gelder (2004): np, De Kuijer (2003): p. 17

⁶ Van Gelder (2004): np

⁷ Van Gelder (1995): p. 81

1.2 Belang van het onderzoek

Het wetenschappelijke belang van dit onderzoek is drieledig. Allereerst wordt de wereld van de jongensprostitutie - die voor wat betreft de actuele Nederlandse situatie wetenschappelijk nog nauwelijks ontgonnen is - verder in beeld gebracht. Dat is dus vooral een descriptief belang: getracht wordt nieuwe en geactualiseerde feitelijke kennis te verzamelen om zo de 'body of knowledge' over jongensprostitutie te vergroten. Een ander descriptief belang is gelegen in het verdiepen van de kennis over toezicht. Hoewel in navolging van bijvoorbeeld Scott, Foucault en Cohen al talloze publicaties over (het ontkomen aan) toezicht zijn verschenen⁸, blijkt empirische kennis over hoe mensen reageren op moderne toezichtsystemen een stuk beperkter aanwezig te zijn. Het derde wetenschappelijke belang is het streven naar een nieuw theoretisch inzicht. De in paragraaf 1.1 genoemde vermoedens wijzen in de richting van een mogelijke theorie over de relatie tussen ervaren toezicht en gedrag van mannelijke prostitués, die dit onderzoek tracht dit uit te diepen door vermoedens van een empirische basis te voorzien.

Daarnaast denk ik dat dit onderzoek ook een maatschappelijk belang dient. Door outreachende hulpverleners in de wereld van de jongensprostitutie is bij herhaling aangegeven dat het voor hen steeds lastiger wordt om jongens met prostitutiecontacten te bereiken.⁹ Rekening houdend met het feit dat in ieder geval een significant deel van de groep jongensprostitués aangemerkt kan worden als sociaaleconomisch hulpbehoevend¹⁰, kan men die ontwikkeling als onwenselijk beschouwen. Het inzichtelijk maken van de effecten van algemene maatregelen op een specifieke groep, kan wellicht aanknopingspunten bieden bij het vooraf inschatten van de (perverse) effecten van toekomstige maatregelen.

1.3 Afbakening

Ik heb ervoor gekozen dit onderzoek op twee punten af te bakenen. Het gaat allereerst om de keuze dit onderzoek te richten op mannelijke prostitués. Die keuze is ingegeven door het feit dat uit eerder onderzoek bekend is geworden dat de mannelijke prostitutiewereld op een aantal punten wezenlijk verschilt van de reguliere (vrouwen-) prostitutiewereld, waaronder op het gebied van prostitutielocaties. Bovendien is over de mannelijke prostitutiewereld nog veel minder bekend, omdat andere onderzoekers zich doorgaans uitsluitend of in zeer belangrijke mate richten op vrouwelijke prostituees.¹¹

⁸ Zie ook de inleiding van hoofdstuk 3.

⁹ De Kuijer (2003): p. 17, Van Gelder (2004): np

¹⁰ Zie onder andere Van der Poel (1991-A), Van Gelder (1995) en Van Gelder (1998)

¹¹ Dat laat onverlet dat met name in het theoretisch kader wel gebruik zal worden gemaakt van inzichten die door andere onderzoekers verkregen zijn bij onderzoek naar vrouwelijke prostituees.

De tweede afbakening is de keuze om dit onderzoek slechts betrekking te laten hebben op de gemeente Amsterdam. Mijns inziens kan dit onderzoek alleen op lokale schaal uitgevoerd kan worden, omdat de twee ontwikkelingen waarvan ik veronderstel dat ze invloed hebben op de door prostitués gekozen prostitutielocaties voor een belangrijk deel lokaal bepaald zijn. Allereerst gaat het daarbij om de ontwikkeling van een aangescherpt veiligheidsbeleid, die weliswaar waarschijnlijk landelijk waar te nemen is, maar waarvan de concrete uitwerking naar ik verwacht per gemeente en politieregio kan verschillen. De tweede ontwikkeling is die van de opheffing van het bordeelverbod. Hiervan kan met zekerheid worden gesteld dat het een landelijke ontwikkeling is (het gaat immers om het verwijderen van een in het verleden strafbaar gestelde handeling uit het wetboek van Strafrecht), maar de gevolgen daarvan lijken toch vooral lokaal bepaald. Zo hebben veel gemeenten er na de opheffing van het bordeelverbod voor gekozen de prostitutiesector zelf te gaan reguleren (bijvoorbeeld door middel van een vergunningenstelsel en/of gedoogzones), en voornamelijk dit lokale beleid zal vermoedelijk gevolgen hebben voor de door prostitués gebruikte prostitutielocaties. Oftewel: het door mij gezochte verband zal op lokaal niveau onderzocht moeten worden. Om puur praktische redenen (namelijk de begrenzing in tijd) heb ik ervoor gekozen om dat voor slechts één gemeente te doen. Ik heb daarbij gekozen voor de gemeente Amsterdam omdat uit vele eerdere publicaties is gebleken dat deze stad historisch gezien binnen Nederland het hart van de wereld van de jongensprostitutie vormt.¹² Bovendien mag men op basis van eerdere publicaties in ieder geval verwachten dat de jongensprostitutie in Amsterdam ook in kwantitatieve zin relatief omvangrijk is¹³: dat komt de waarneembaarheid van het verschijnsel ten goede.

1.4 Onderzoeksvraag

Bovenstaande probleemstelling en afbakening leiden tot de volgende onderzoeksvraag:

Welke effecten heeft ervaren aangescherpt toezicht op het handelen van mannelijke prostitués in Amsterdam, vooral tot uiting komend in veranderingen met betrekking tot hun werkplek?

De onderzoekseenheden in dit onderzoek zijn mannelijke prostitués in een bepaalde context, namelijk hun werkplek. De onafhankelijke variabele in het onderzoek is ervaren toezicht. Over de afhankelijke variabelen kan ik geen uitspraken doen, omdat ik die juist ga zoeken. Het doel van explorerend onderzoek is immers het verder uitwerken van begrippen en het opsporen van mogelijke oorzaken of effecten.¹⁴

¹² Van der Poel (1989): p. 121

¹³ Zie bijvoorbeeld van Gelder (1998): p. 19 (voetnoot 18 van hoofdstuk 1)

¹⁴ Geurts (1999): p. 29 (linkerkolom tabel I.3)

Omdat het hier gaat om complexe processen van gedragsverandering is een step-stone benadering noodzakelijk: middels veldonderzoek vragen stellen, de antwoorden analyseren, opnieuw vragen stellen, etc. Of, in termen van de empirische cyclus van de Groot (1961): veldonderzoek bestaat niet uit het éénmaal doorlopen van de empirische cyclus, met duidelijk te onderscheiden fasen, maar uit het vaak talloze keren doorlopen van die cyclus.¹⁵

1.5 Definities

Getracht is de vraagstelling zo nauwkeurig te formuleren, dat over de interpretatie van de vraag en de daarin genoemde begrippen geen discussie kan bestaan. Drie begrippen uit de onderzoeksvraag behoeven naar mijn idee toch nog een korte toelichting: 'mannelijke prostitués', 'aangescherpt toezicht' en 'met betrekking tot hun werkplek'. Allereerst moet over het begrip 'mannelijke prostitués' gezegd worden dat het hier eigenlijk om een pleonasme gaat, want uit de spelling van prostitués (met één 'e') kan al worden afgeleid dat het hier om mannen gaat. Desondanks is omwille van de duidelijkheid ervoor gekozen om in de onderzoeksvraag 'mannelijke' toe te voegen, zodat ook voor de minder oplettende lezer duidelijk is waarop het onderzoek betrekking heeft. In het vervolg van dit verslag zal – mede om de leesbaarheid te bevorderen – vaak gesproken worden over 'prostitués'. Tenslotte merk ik op dat in aansluiting op veel literatuur ik ook soms de begrippen 'jongens' en 'jongensprostitués' zal gebruiken. Ook dan doel ik op de hier gedefinieerde groep mannelijke prostitués.

Ik wil de term 'prostitué' verder verduidelijken, niet door een heel wetenschappelijk debat te gaan voeren over de definitie van dit begrip, maar gewoon door praktisch af te bakenen wat ik in dit onderzoek onder 'prostitués' zal verstaan. Het gaat hier om mannen die fysiek seksueel contact hebben met andere mannen en daarvoor op enigerlei wijze een materiële vergoeding ontvangen. Door de toevoeging 'fysiek' worden in ieder geval mannen die zich bezighouden met seks via telefoon, camsex op internet en/of het meewerken aan pornografisch getinte foto's en films uitgesloten. Het feit dat het gaat om seksueel contact van mannen met andere mannen maakt dat prostitués die hun diensten uitsluitend aan vrouwen aanbieden eveneens zijn uitgesloten.¹⁶

Overigens realiseer ik me goed dat het in de praktijk waarschijnlijk erg lastig wordt om te toetsen of iemand aan deze definitie voldoet. Ik denk dat het daar al snel zal gaan om iemand die zichzelf als zodanig benoemt of door zijn nauwe omgeving zo wordt gedefinieerd. Dat laat onverlet dat het goed is voor mij zelf helder te hebben wie ik zoek.

¹⁵ Ten Have (1977): p. 16; Babbie (1998): p. 280; Spradley (1980): p. 28

¹⁶ Overigens mag daaruit zeker niet geconcludeerd worden dat alle prostitués een homoseksuele geaardheid zouden hebben: uit eerder onderzoek blijkt dat een significant deel van de prostitués die seksueel contact met andere mannen hebben, zichzelf niet als homoseksueel benoemt.

Het begrip 'aangescherpt toezicht' behoeft ook enige verduidelijking. Het feit dat ik spreek over 'aangescherpt' betekent dat ik een toename in toezicht verwacht, in aard en/of in frequentie. Maar wat is toezicht dan? De Van Dale omschrijft toezicht als "het erop toezien dat iets gebeurt of dat iemand zich gedraagt overeenkomstig een bepaalde norm".¹⁷ In dit onderzoek beperk ik dat tot het toezien op het naleven van normen die gelden in Nederlandse wet- en regelgeving, door personen of instanties die daar wettelijk toe bevoegd zijn. Men zou kunnen bepleiten dat aan deze definitie ook nog het element handhaving zou moeten worden toegevoegd. Ik heb er zelf voor gekozen dat integraal onderdeel uit te laten maken van het begrip toezicht: het gaat dus om toezien op naleving van normen en eventuele consequenties die daaraan door de toezichthouder worden verbonden. Overigens wil ik nogmaals benadrukken dat het om *ervaren* aangescherpt toezicht gaat. An sich interessante vragen als of er daadwerkelijk sprake is van meer toezicht blijven in dit onderzoek dan ook grotendeels buiten beschouwing.

Ten slotte nog een tweetal opmerkingen over het begrip 'met betrekking tot hun werkplek'. Sprekend over de werkplek van een prostitué, moeten eigenlijk twee locaties worden onderscheiden. De eerste locatie is de plaats waar de prostitué de klant werft: de wervingsplek. De tweede locatie is de locatie waar de prostitué en de klant daadwerkelijk seks hebben: de afwerkplek. Uit eerder onderzoek blijkt dat in de wereld van de jongensprostitutie die locaties vaak twee verschillende zijn.¹⁸ In dit onderzoek beperk ik het begrip 'werkplek' tot de locatie waar de prostitué zijn klant werft. Dat betekent dat overal waar in dit onderzoek – omwille van de leesbaarheid – de term 'werkplek' gebruikt wordt, daarvoor 'de plaats waar mannelijke prostitués hun klanten werven' gelezen moet worden.¹⁹ Bewust is ook gekozen voor de formulering '*met betrekking tot hun werkplek*', omdat het begrip werkplek in dit onderzoek tweeledig geïnterpreteerd zal worden. Enerzijds wordt gekeken naar waar deze werkplek zich bevindt: de fysieke locatie. Anderzijds wordt gekeken naar sociaal-culturele aspecten van de werkplek, zoals omgangsvormen, sfeer en veiligheidsbeleving.

1.6 Structuur verslag

In dit eerste hoofdstuk heb ik uiteengezet welke onderzoeksvraag in dit onderzoek centraal staat. Hoofdstuk 2 gaat over hoe ik die vraag heb proberen te beantwoorden. De literatuurstudie in hoofdstuk 3 begint met een verkenning van de wetenschappelijke literatuur over jongensprostitutie. Daarnaast komen onderzoeken over werkplekken van prostitué(e)s en over straatprostitutie door vrouwen in Amsterdam aan bod.

¹⁷ Website van Dale, www.vandale.nl

¹⁸ Zie onder andere Van der Poel (1991-A), Van Gelder (1995) en Van Gelder (1998)

¹⁹ Overigens zal later – in de literatuurstudie – blijken dat er wel een verband lijkt te bestaan tussen deze twee locaties, waardoor het nu gemaakte onderscheid later weer enigszins zal vervagen.

Vanaf het vierde hoofdstuk komen de resultaten van mijn eigen onderzoek centraal te staan. In hoofdstuk 4 beschrijf ik een viertal groepen jongens die ik in mijn onderzoek ben tegengekomen. Het vijfde hoofdstuk gaat vervolgens in op de door hun gebruikte werkplekken, en ontwikkelingen die zich daaromtrent in de afgelopen tien jaar hebben voorgedaan. In twee intermezzo's wordt daarnaast respectievelijk ingegaan op het fenomeen Dijkverboden en het idee van Streetwise, en op de opkomst van nieuwe communicatiemiddelen. Hoofdstuk 6 beschrijft uiteindelijk de effecten van ervaren toezicht, door te kijken naar gedragsreacties van mannelijke prostitués. Dat gebeurt in navolging van hoofdstuk 4 per groep jongens. Dat samen leidt tenslotte tot een aantal conclusies en aanbevelingen, die in hoofdstuk 7 centraal staan.

2. Onderzoeksopzet en Methodes

In het vorige hoofdstuk is uiteengezet en verduidelijkt welke onderzoeksvraag in dit onderzoek centraal zal staan. Daarbij is ook ingegaan op de bron van het probleem en op de relevantie van oplossing daarvan. In dit hoofdstuk geef ik weer hoe ik heb geprobeerd de onderzoeksvraag van een antwoord te voorzien.

2.1 Onderzoeksmethodes

Voor het beantwoorden van de onderzoeksvraag zijn drie strategieën gebruikt.

Allereerst heb ik middels een literatuurstudie in beeld proberen te brengen welke kennis al voorhanden was. Daarbij heb ik achtereenvolgens gekeken naar wetenschappelijke literatuur over jongensprostitutie in Nederland, naar internationale wetenschappelijke literatuur over jongensprostitutie en naar literatuur over prostitutielocaties in zijn algemeenheid. Daarnaast heb ik een aantal onderzoeken bestudeerd naar de gevolgen van de opheffing van het bordeelverbod, alsmede naar straatprostitutie door vrouwen in Amsterdam. De resultaten van de literatuurstudie worden besproken in hoofdstuk 3.

Op basis van een literatuurverkenning had ik een vermoeden dat de hoeveelheid informatie met betrekking tot de groep mannelijke prostitués relatief beperkt zou zijn.²⁰ Dat bleek ook het geval, en betekende voor mij dat ik zelf meer data moest verzamelen om mijn onderzoeksvraag van een antwoord te kunnen voorzien.

Die data heb ik met twee onderzoeksstrategieën proberen te verzamelen: observatie en semi-gestructureerde interviews. Daarop wordt in de paragrafen 2.3 en 2.4 ingegaan. Gezien het sterk kwalitatieve en explorerende karakter van dit onderzoek, heb ik bij de verwerking en analyse van de verkregen data geen gebruik hoeven maken van statistische of rekenkundige hulpmiddelen.

2.2 Selectie onderzoekslocaties

Zoals ook in paragraaf 1.4 is aangegeven zijn in dit onderzoek mannelijke prostitués de eenheid van onderzoek. Gekeken wordt naar de effecten van ervaren aangescherpt toezicht op het gedrag van de prostitués. Zoals ook uit de onderzoeksvraag blijkt, zijn die effecten vooral vastgesteld door te kijken naar de werkplek die zij gebruiken. Daarbij gaat het om de fysieke locatie, maar ook om bijvoorbeeld sfeer, omgangsvormen en veiligheidsbeleving. Om dergelijke variabelen in beeld te brengen is het nodig onderzoek te doen per concrete locatie. Maar welke locaties kies je dan? Idealiter zouden de locaties stap voor stap gekozen moeten worden.

²⁰ Zie verder paragraaf 3.1.

De onderzoeker begint dan bij een locatie waar hij veel informatie verwacht te krijgen. Vervolgens doet hij daar onderzoek, en tijdens dat onderzoek ontdekt hij ongetwijfeld weer andere relevante locaties. Die onderzoekt hij dan ook, en zo gaat hij stap voor stap verder, tot er een moment komt waarop hij de inschatting maakt dat hij alles wel zo'n beetje gehoord heeft.²¹ Deze onderzoeksmethode is uitermate geschikt voor veldwerkers die een behoorlijke periode beschikbaar hebben om onderzoek te doen, omdat het een ontzettend tijdsroevende methode is. Dit onderzoek is daar praktisch veel meer in beperkt. Met name om die reden heb ik ervoor gekozen om – in ieder geval in eerste instantie - voor het onderzoek een beperkt aantal onderzoekslocaties te selecteren. Dat was praktisch ook mogelijk, omdat voor Amsterdam redelijk goed in beeld is op welke plekken jongensprostitutie zich voornamelijk afspeelt. Uiteraard is het wel zaak de onderzoekslocaties zorgvuldig te kiezen, om zo de informatiewaarde van het onderzoek zo groot mogelijk te maken.

Op basis van eerder onderzoek is bekend dat er een aantal typen locaties te onderscheiden zijn waar jongensprostitutie zich afspeelt. Binnen deze typen locaties onderscheid ik twee categorieën, on-street en off-street locaties. Het verschil tussen deze beide categorieën zit in de aard van de wervingsplek²². Bij on-street locaties wordt de klant in een fysieke omgeving geworven. Bij off-street locaties gebeurt dat in een virtuele omgeving. Binnen de categorie on-street locaties zijn weer drie typen locaties te onderscheiden. Het kan gaan om volledig openbare locaties (bijvoorbeeld parken, pleinen en straten), semi-openbare locaties (bijvoorbeeld stations of reguliere cafés) of relatief besloten locaties (bijvoorbeeld clubs). Binnen de categorie off-street locaties kun je denken aan locatietypen als escortservices (via telefoon en/of internet) en aan individuele advertenties (in bladen of op internet). Voor een nadere uitwerking van de typen locaties verwijs ik naar paragraaf 3.3.

Zowel bij on-street als bij off-street locaties gaat het om jongensprostitutie, en beide categorieën zouden theoretisch gezien dus onderwerp van dit onderzoek kunnen zijn. Ik heb ervoor gekozen het accent in dit onderzoek te leggen op on-street locaties. Dat heeft vooral ook een pragmatische reden: het is ontzettend lastig om off-street locaties te onderzoeken, omdat het een behoorlijk afgeschermd wereld is waarin je als onderzoeker heel lastig kunt doordringen.²³ Om deze redenen heb ik ervoor gekozen om in eerste instantie geen off-street prostitutielocaties als onderzoekslocatie te selecteren.

²¹ Zie bijvoorbeeld Glaser en Strauss (1967): p. 109

²² Zie paragraaf 1.6 voor het onderscheid tussen wervingsplek en afwerkplek.

²³ Met als voorbeeld de enorme inspanningen die politie en justitie moeten doen om zicht te krijgen op wat zich in die wereld aan (al dan niet illegale) activiteiten afspeelt.

Om de informatiewaarde van het onderzoek zo groot mogelijk te maken, en anderzijds tegemoet te komen aan de beperking in tijd die voor het onderzoek beschikbaar was, is gekozen om in eerste instantie drie on-street prostitutielocaties te selecteren. Daarbij is binnen de categorie on-street locaties voor ieder onderscheiden type locatie (openbaar, semi-openbaar en relatief besloten) één case gekozen. Als volledig openbare locatie is geselecteerd het Oosterpark in Amsterdam Oost. Van dit park is bekend dat er al jarenlang anonieme homoseks plaatsvindt²⁴, en volgens ingewijden vindt daar ook jongensprostitutie plaats. Voor de semi-openbare locaties is gekozen de omgeving van het Rembrandtplein en de Paardenstraat in het centrum van Amsterdam. Historisch gezien zitten daar veel homobars waar mannelijke prostitués hun klanten werven.²⁵ Als redelijk besloten locatie is gekozen voor de voormalige Blue Boys club. Deze club is redelijk recent gesloten (februari 2005), maar was de oudste en bekendste jongensclub in Nederland. Bovendien was ik erg benieuwd naar de reden van de sluiting van de club, en in hoeverre er daarbij sprake was van een verband met de opheffing van het bordeelverbod. Om deze redenen is besloten deze voormalige club in dit onderzoek op te nemen, ondanks de eerdere sluiting daarvan. Bij de selectie van locaties heeft een rol gespeeld dat het moet gaan om een prostitutielocatie die bekend is, waar naar verwachting het verschijnsel voldoende zichtbaar aanwezig is, waar voldoende informatie uit het verleden over beschikbaar is en waar de onderzoeker relatief veilig zijn werk kan doen.

In de loop van het onderzoek heb ik besloten nog twee locaties aan het onderzoek toe te voegen. Enerzijds gaat het daarbij om het Centraal Station in Amsterdam. Belangrijkste reden daarvoor is dat ik steeds meer van mening werd dat het Centraal Station in dit onderzoek niet onbesproken kon blijven, vooral gezien haar historie als één van de belangrijkste prostitutielocaties. Iets vergelijkbaars gold voor het internet, een locatie die niet onbesproken kon blijven vanwege de snel toegenomen relevantie daarvan voor de jongensprostitutie. Om die reden heb ik besloten één van de grootste Nederlandse websites voor jongensprostitutie, boys4u.nl, aan de locatieselectie toe te voegen.²⁶

2.3 Observaties

Om tot valide en betrouwbare resultaten te komen is het bijna onontkoombaar om bij dit soort onderzoeken voor veldonderzoek te kiezen. Om uiteindelijk zinnige uitspraken te kunnen doen zul je als onderzoeker immers moeten leren begrijpen hoe iets als jongensprostitutie werkt. Daarom heb ik middels observatie meer zicht proberen te krijgen op het functioneren van de jongensprostitutiewereld.

²⁴ Korf (2005): p. 32

²⁵ Zuilhof (1999): p. 26; Van der Poel (1989): p.115; Groot Koerkamp (2003): p. 49

²⁶ Waarbij moet worden aangetekend dat deze website zich in haar bereik niet beperkt tot Amsterdam.

In aansluiting op de in paragraaf 2.2 besproken locatiekeuze heb ik veelvuldig bezoeken gebracht aan het Oosterpark en aan bars in de omgeving van het Rembrandtplein. Tijdens die observaties heb ik niet alleen gekeken naar het prostitutieproces, maar vooral ook naar de prostitutielocaties, in termen van fysieke omstandigheden, toezichtmaatregelen, sfeer, veiligheid en omgangsvormen.

In totaal heb ik zeven avonden het Oosterpark bezocht. De observaties daar verliepen behoorlijk lastig, en dat heeft vooral te maken met het feit dat op die locatie veel anonieme homoseks plaatsvindt. Op zich is dat een heel duidelijk waarneembaar verschijnsel. Probleem is echter dat volstrekt onduidelijk is wanneer het om 'gratis' homoseks gaat en wanneer het om betaalde homoseks (en dus prostitutie) gaat. Om die reden bedacht ik dat het goed zou zijn om bezoekers van het Oosterpark te vragen of zij wel eens signalen van prostitutie opvingen, of bijvoorbeeld betaalde seks kregen aangeboden. Ook dat bleek in de praktijk lastiger dan gedacht. Want als er iets kenmerkend is voor deze homo-ontmoetingsplaats, dan is het wel dat het er doodstil is. Iemand aanspreken zou dus verstorend werken, en was daarmee geen optie. Om die reden besloot ik een nieuwe strategie te ontwikkelen. Door actief mannen te 'versieren' probeerde ik ze mee te lokken naar een verderop gelegen plek in het park. Daar sprak ik hen vervolgens aan. Ondanks vele pogingen slaagde deze opzet slechts twee keer. Mannen reageerden vaak toch huiverig als ze in de gaten kregen dat ik hen probeerde mee te lokken naar een andere plek. Dat is ook niet heel verbazingwekkend, aangezien bezoekers van homo-ontmoetingsplaatsen met enige regelmaat slachtoffer zijn van roofovervallers en/of potenrammers.²⁷

Ook de observaties rond het Rembrandtplein verliepen in eerste instantie niet makkelijk. Voor een deel ging het om reguliere homohoreca, waar observeren wel relatief makkelijk is omdat je je als gewone bezoeker kunt voordoen. Mijn onderzoek spitste zich echter vooral toe op één bar, waarvan bekend is dat deze als wervingsplek wordt gebruikt. In deze bar zijn grofweg twee categorieën bezoekers aanwezig: jonge buitenlandse jongens die hun diensten aanbieden, en oudere Nederlandse (potentiële) klanten. Ik viel daar zelf een beetje buiten, aangezien ik jong én Nederlands ben. Omdat de bar een vrij hechte groep bezoekers kent, valt dat op. Dat betekende dat het behoorlijk wat tijd kostte om te 'integreren' bij de bezoekers van de bar. Uiteindelijk lukte dat redelijk, met name omdat ik de bar bezocht samen met een collega-onderzoeker die deze bar vaker bezoekt.²⁸

²⁷ Met als meest extreme voorbeeld de vondst van een vermoorde bezoeker van de homo-ontmoetingsplaats in het Oosterpark op zondag 12 februari van dit jaar.

²⁸ Overigens geldt voor alle bezoeken aan bars en een groot deel van de interviews dat ik ze samen met deze collega-onderzoeker heb afgelegd.

In totaal heb ik bezoeken gebracht aan 8 bars, waarvan 4 in de omgeving van het Rembrandtplein. De meeste bars zijn meerdere malen bezocht (in frequentie variërend van 1 tot 5 bezoeken). Getracht is de bars op verschillende tijdstippen te bezoeken om een zo goed mogelijk beeld te krijgen van de activiteiten in de bars.

Bezoek van de Blue Boys club was niet mogelijk, omdat deze – zoals ook bij aanvang van het onderzoek bekend was – gesloten is sinds februari 2005. Helaas bleek het ook ingewikkeld om een bezoek te brengen aan een andere Amsterdamse club. Om toch enig gevoel te krijgen bij de gang van zaken in een jongensclub, heb ik een bezoek gebracht aan een (voormalige) club in Rotterdam. De exploitant hiervan heeft ongeveer anderhalf jaar geleden besloten niet verder te gaan als club, maar zijn zaak om te bouwen tot seksuele vrijplaats voor (met name) homomannen. Omdat deze exploitant wel de hele periode van opheffing van het bordeelverbod heeft meegemaakt, beschikte hij over waardevolle informatie over de gevolgen daarvan, ook voor de jongens.

Tenslotte heb ik in aanvulling op de eerste locatieselectie ook een beperkt aantal keren de omgeving van het Centraal Station geobserveerd. Hoewel ik veel aanwijzingen had dat daar geen prostitutie meer zou plaatsvinden, leek het me wel goed om de situatie daar toch te observeren, om zo de (on)mogelijkheid tot prostitueren in beeld te krijgen.

2.4 Interviews

Er zijn mensen die de wereld van de jongensprostitutie veelvuldig van dichtbij meemaken. Een aantal van deze mensen heb ik geïnterviewd. De groep respondenten bestond uit zowel mannelijke prostitués die in Amsterdam opereren, als mensen die zich (vaak vanuit hun professionele achtergrond) in de omgeving daarvan bevinden. De groep respondenten is samengesteld uit mensen waarvan ik – op basis van informatie van anderen – dacht dat ze waardevolle informatie met betrekking tot mijn onderzoek zouden kunnen hebben. Daarnaast spelen met name bij de mannelijke prostitués ook zaken als toeval en bereidheid om mee te werken een rol. Dat kan ook niet anders, want er bestaat nou eenmaal geen lijst met daarop alle mannelijke prostitués van Amsterdam waaruit een representatieve steekproef getrokken zou kunnen worden. Wel is om de informatiewaarde van het onderzoek zo groot mogelijk te maken getracht om met tenminste één jongen uit elke groep (zie hoofdstuk 4) een interview te hebben.

Tijdens het onderzoek heb ik twee prostitués uitgebreid geïnterviewd, één op straat en één jongen in zijn thuissituatie. Ook heb ik één jongen die op internet opereert geïnterviewd via email. Daarnaast heb ik met drie jongens in bars en met één jongen in het Oosterpark redelijk uitgebreide gesprekken gevoerd, waarbij zij overigens niet op de hoogte waren van het feit dat ik onderzoeker ben.

In aanvulling op deze interviews met jongens heb ik drie veldwerkers vanuit sociaal-maatschappelijk werk uitgebreid geïnterviewd. In alle gevallen ging het om face-to-face interviews. De interviews werden in twee gevallen gehouden in horecagelegenheden, en in één geval bij de betreffende respondent op kantoor. Tenslotte heb ik één van de exploitanten van een grote Nederlandse prostitutiewebsite telefonisch geïnterviewd.

Hoewel nadrukkelijk wel geprobeerd ben ik er niet in geslaagd te spreken met een exploitant van een Amsterdamse jongensclub. Omdat ik ook niet gesproken heb met prostitués die in een club werken, maakt dat het onderzoek op het punt van jongensclubs zwakker dan gewenst. Alle verkregen informatie over de situatie aldaar is uit tweede hand, wat een bedreiging zou kunnen zijn voor de betrouwbaarheid van deze informatie. Daarentegen heb ik met betrekking tot clubs van diverse respondenten (onafhankelijk van elkaar) vrijwel identieke informatie gekregen, wat de betrouwbaarheid van deze gegevens wel weer ondersteunt. Bovendien heeft het interview met een Rotterdamse exploitant behoorlijk wat informatie opgeleverd, waarvan aangenomen mag worden dat deze voor een groot deel vergelijkbaar is met de situatie in Amsterdam.

Ik heb ervoor gekozen om redelijk uitgebreide semi-gestructureerde interviews te houden met de respondenten, aan de hand van een itemlijst.²⁹ De selectie van items die in de interviews aan de orde zijn gekomen heeft plaatsgevonden op basis van relevante literatuur. Deze manier van werken bood de mogelijkheid om dieper op zaken in te gaan en waar nodig verduidelijkingen te vragen. Bovendien kon door deze manier van werken ook relevante informatie naar voren komen waar ik als onderzoeker niet op had geanticipeerd.

Ik was in principe niet bereid prostitués voor een interview een vergoeding te geven anders dan een beperkte compensatie in natura. Dit voornemen kwam vooral voort uit een beschouwing van Sari van der Poel, die in haar promotieonderzoek uitgebreid ingaat op de vraag of je prostitués moet willen betalen voor een interview. Mijns inziens terecht maakte zij de keuze dat niet te doen.³⁰ Volledig in lijn met de kern van het prostitutievak leidt dat vaak eerder tot bevestiging van het beeld waarnaar de onderzoeker op zoek is dan tot een wetenschappelijk betrouwbaar verhaal. Mijn nobele streven bleek in de praktijk echter niet volledig houdbaar. Om sommige groepen jongens³¹ ertoe te bewegen mee te werken aan een meer uitgebreid interview, was het geven van een vergoeding noodzakelijk. Dat betekent dat ik één respondent een beperkte financiële vergoeding heb gegeven voor het meewerken aan het interview.

²⁹ Zie bijlage 1.

³⁰ Van der Poel (1991-A): p. 8

³¹ Met name de jongens die op straat werken, later 'gemarginaliseerden' genoemd (zie paragraaf 4.2).

Een tweede aspect dat Van der Poel uitgebreid aan de orde stelt, is dat men zich altijd moet realiseren dat door het dubbele taboe dat op de werkzaamheden van de prostitués rust (én betaalde seks, én seks met mannen), zij dit vaak voor zichzelf zullen trachten te rechtvaardigen door een slachtofferrol aan te nemen. Dat rechtvaardigen van de eigen situatie lijkt vooral te gebeuren door het eigen levensverhaal aan te passen. Goffman noemt dat apologieën: levensverhalen die worden geconstrueerd door biografische gegevens zodanig te selecteren, te verdraaien en te vervormen dat de gepresenteerde levensloop acceptabel is vanuit het gezichtspunt van centrale waarden.³² Ook daar geeft Van der Poel prachtige voorbeelden van: "wij hebben bijvoorbeeld wezen ontmoet, die zich later excuseren voor het niet nakomen van een interviewafspraken omdat hun vader die dag jarig was".³³ Dat betekent dat om tot betrouwbare en valide onderzoeksresultaten te komen, niet volstaan kan worden met een enkel oppervlakkig interview met de prostitué.

³² Goffman (1980): p. 140

³³ Van der Poel (1991-A): p. 18

3. Literatuurstudie

Dit hoofdstuk gaat over de verrichte literatuurstudie. Hierin worden voor dit onderzoek relevante onderzoeksresultaten weergegeven van eerdere onderzoeken.

Zoals ik in de inleiding al heb betoogd is dit onderzoek niet gebaseerd op één duidelijke theorie of wetenschappelijke stroming. Daarvoor is de wereld van de jongensprostitutie nog veel te weinig onderzocht. De door mij verrichte literatuurstudie bevat dan ook een combinatie van elementen waarvan ik denk dat ze relevant kunnen zijn voor dit onderzoek. Die elementen komen deels voort uit eerder onderzoek naar jongensprostitutie, maar voor een deel ook uit onderzoek naar prostitutie door vrouwen en uit theorieën over de effecten van toezichtmaatregelen. In paragraaf 3.1 presenteer ik eerst een korte literatuurverkenning naar wetenschappelijke kennis over jongensprostitutie in Nederland. In paragraaf 3.2 en 3.3 komen vervolgens aan de orde de diversiteit van de groep mannelijke prostitués en de verschillende typen werkplekken voor mannelijke prostitués. Daarna ga ik in op de levenscyclus van een straatprostitutielocatie (paragraaf 3.4). In paragraaf 3.5 bespreek ik een onderzoek naar straatprostitutie door vrouwelijke prostituees in Amsterdam. Tenslotte komen in paragraaf 3.6 een aantal studies naar de gevolgen van de opheffing van het bordeelverbod aan bod.

In deze literatuurstudie wordt nadrukkelijk niet ingegaan op allerhande theorieën die zijn ontwikkeld omtrent de begrippen toezicht en social control, bijvoorbeeld door Jeremy Bentham (*Panopticon*), Michel Foucault, Stanley Cohen en David Lyon.³⁴ Het niet ingaan op deze theoretische achtergronden komt voort uit de keuze om in dit onderzoek te focussen op de *gevolgen* van *ervaren* aangescherpt toezicht. Het gaat dus niet om wat toezicht is, hoe je toezicht in kunt richten, welke rol moderne technieken daarin kunnen hebben of hoe mensen zich tegen toezicht verzetten, maar om hoe mensen hun gedrag aanpassen naar aanleiding van ervaren toezicht. Ook Roy Coleman (2004) doet de aanbeveling om juist op dat gebied meer onderzoek te doen: door naar de ervaringen van degenen die het toezicht ondergaan te kijken, met name dak- en thuislozen, jongeren en straathandelaren, kan de kennis over toezicht en de effecten daarvan verrijkt worden.³⁵

³⁴ Zie voor een overzicht daarvan bijvoorbeeld Coleman (2004), Cohen (1985), Lyon (1993).

³⁵ Coleman (2004): p. 242

3.1 Literatuurverkenning jongensprostitutie in Nederland

Zoals in de inleiding al kort aangestipt is er nauwelijks actuele wetenschappelijke kennis aanwezig over jongensprostitutie in Nederland. Sari van der Poel deed in het kader van haar promotieonderzoek eind jaren tachtig onderzoek naar professionele jongensprostitutie in Amsterdam.³⁶ Hoewel dit onderzoek een schat aan informatie bevat, moet worden geconcludeerd dat door verstrijken van de tijd het onderzoek op een aantal punten behoorlijk is gedateerd. Voor één punt geldt dat in ieder geval niet: van der Poel geeft een heel uitgebreide beschrijving van hoe het veldwerk dat zij deed in de praktijk verliep. In paragraaf 2.4 ben ik daar al op in gegaan. Verder zal ik in de volgende paragraaf ingaan op haar typologie om een aantal groepen jongens te onderscheiden.

Vanaf begin jaren negentig doet ook antropoloog Paul van Gelder onderzoek naar jongensprostitutie; de resultaten daarvan zijn in meerdere publicaties weergegeven. Ook Van Gelder maakt voor zijn studies gebruik van uitgebreide en zeer langdurige observaties. Zijn studie *Kwetsbaar, kleurrijk en schaduwrijk: jongens in de prostitutie, een verschijnsel in meervoud* (1998) kan als standaardwerk op het gebied van jongensprostitutie worden beschouwd. Het werk beschrijft in kwantitatieve en met name kwalitatieve zin wie er in de wereld van de jongensprostitutie rondlopen, hoe zij erin verzeild zijn geraakt en hoe zij te werk gaan. Daarmee beoogt de studie vooral ook handreikingen te bieden aan welzijnswerkers, hulpverleners (bijvoorbeeld SOA-preventie door GGD'en) en beleidsmakers om hun werkzaamheden zo efficiënt en effectief mogelijk vorm te geven. De meerwaarde van de studies van Van Gelder is mijns inziens met name gelegen in dat hij goed zichtbaar weet te maken hoe divers de wereld van de jongensprostitutie in elkaar steekt. In één van zijn meest recente artikelen gaat Van Gelder specifiek in op de gevolgen van overheidsmaatregelen tegen drugsoverlast en sociale onveiligheid op de werkplekken van jongens met prostitutiecontacten.³⁷ Hij schetst hoe met name 'buitenwerkers' vaak hinder ondervinden van maatregelen als camera's, meer surveillance of betere verlichting van afgelegen plekken.³⁸

Halverwege de jaren negentig is door Dirk Korf en anderen een boek gepubliceerd over de opkomst van Oost-Europese jongens in de jongensprostitutie.³⁹ Door middel van interviews proberen zij te achterhalen wat deze jongens heeft doen besluiten naar Nederland te komen en hoe zij in de prostitutie zijn belandt. Daarnaast onderzoeken ze hoe deze groep in Nederland leeft, en meer specifiek hoe zij opereren in hun werk als prostitué.

³⁶ Van der Poel (1991-A). Overigens deed zij dat in samenwerking met Gijsbert van de Lagemaat.

³⁷ Van Gelder (2004): np

³⁸ Zie voor de achterliggende gedachtegang en rationale paragraaf 1.1.

³⁹ Korf, Nabben en Schreuders (1996)

Daarnaast verschijnen ook in diverse media met enige regelmaat artikelen en reportages over jongensprostitutie. Ik kan me niet aan de indruk onttrekken dat deze vaak een beeld neerzetten dat nauwelijks overeenkomt met de werkelijkheid, en toch vooral een reactie vormen op allerhande incidenten⁴⁰. Mijn twijfel wordt versterkt door de wetenschap dat veel van deze journalisten bereid zijn de prostitués te betalen voor het geven van een interview. Zoals eerder vermeld leidt dat volledig in lijn met de kern van het prostitutievak eerder tot bevestiging van het (droom-)beeld waarnaar de journalist op zoek is dan tot een wetenschappelijk betrouwbaar verhaal.⁴¹ Dat betekent dat ik uitermate kritisch zal zijn bij het beoordelen van verhalen die in diverse media zijn verschenen.⁴²

Samenvattend: de *actuele* kennis over jongensprostitutie in Nederland lijkt zich in belangrijke mate te beperken tot de publicaties van Van Gelder. Met name zijn artikel uit 2004 gaat in op de problematiek die ook in dit onderzoek centraal staat. Dat artikel vormde ook de directe aanleiding voor dit onderzoek.

3.2 Diversiteit van mannelijke prostitués

In deze paragraaf wordt inzichtelijk gemaakt hoe veelzijdig de groep jongensprostitués is samengesteld. Die veelzijdigheid zit vooral in de frequentie van handelen, de mate van professionaliteit, maar bijvoorbeeld ook in motivatie om met prostitutieactiviteiten bezig te zijn. Het gaat te ver om in deze paragraaf tot in detail uit te werken waarin prostitués zich van elkaar onderscheiden. Kijken we naar zowel Nederlandse als internationale literatuur, dan wordt daarin voornamelijk op één duidelijke scheidslijn gewezen, die vooral te maken heeft met de mate van professionaliteit van de prostitué.

Van Gelder onderscheidt twee groepen prostitués: prostitués die in de buitencirkel van de jongensprostitutie blijven zitten, en prostitués die tot de binnencirkel doordringen.⁴³ De eerste groep (ook wel: 'outgroup') bestaat vaak uit heterojongens die uit opportunistische overwegingen de prostitutie in rollen, met als devies 'pakken wat je pakken kan'. Deze groep schroomt soms ook niet de klant te beroven. Onderdeel van deze groep zijn de 'straatjongens', vaak dak- of thuisloos, waarvoor de jongensprostitutie vaak niets meer is dan een overlevingsstrategie (bijvoorbeeld om een verslaving te financieren) met het grote voordeel dat deze strategie niet strafbaar is.

⁴⁰ Bijvoorbeeld n.a.v. de zaak Fons Spooren (Anne Frank plantsoen Eindhoven)

⁴¹ Zie ook het voorbeeld van Sari van der Poel (1991-A): p. 19

⁴² Overigens kunnen deze ook op sommige gebieden heel bruikbaar kunnen zijn: in veel artikelen worden (fysieke) prostitutielocaties beschreven, en er is weinig reden om aan te nemen dat die informatie onjuistheden zal bevatten.

⁴³ Van Gelder (2003): np

Daarnaast behoren tot deze groep jongens die de prostitutie gebruiken om (incidenteel) in een rijkere levenssfeer te kunnen voorzien. De groep Marokkaanse jongens uit het Eindhovense Anne Frankplantsoen lijkt daartoe gerekend te kunnen worden, maar ook studenten die af en toe bijbeunen kunnen als voorbeeld worden genoemd. Deze groep lijkt zich vooral te laten kenmerken door de sterk wisselende frequentie waarin zij haar diensten aanbiedt: soms meerdere keren op een dag, dan weer maandenlang niet. Prostituéés in de binnencirkel (ook wel: 'ingroup') zijn vaak in een veel stabielere frequentie met jongensprostitutie bezig, bijvoorbeeld omdat zij er echt hun vak van hebben gemaakt (professionals). Zij zijn daardoor ook veel meer betrokken bij de prostitutiewereld en proberen klanten te behouden, om er in de toekomst nogmaals geld aan te kunnen verdienen. Het spreekt voor zich dat de houding van deze groep op een aantal punten significant zal verschillen van prostituéés die in de buitencirkel opereren. Ook West maakt een onderscheid naar enerzijds kansarmen en snelle verdiemers, die vooral op straat functioneren, en anderzijds de meer professionele prostituéés die vaak in een meer geïstitutionaliseerde omgeving actief zijn.⁴⁴

Van der Poel tenslotte heeft een wat uitgebreidere typologie ontwikkeld, waarin vier groepen worden onderscheiden. Het gaat daarbij achtereenvolgens om pseudo's, scharrelaars, gelegenhedsprostituéés en beroeps.⁴⁵ Onder pseudo's verstaat zij jongens die zich bij gelegenheid als prostituéé voordoen en de prostitutie doorgaans voor een ander (vaak crimineel) doel aanwenden.⁴⁶ Men kan daarbij denken aan het oplichten of beroven van klanten, chantage, maar ook aan potenrammers. Scharrelaars zijn volgens van der Poel jongens die bij voorkeur in hun levensonderhoud voorzien met een gevarieerd repertoire van illegale activiteiten, maar die in het licht van de vele mislukkingen op dit terrein hun toevlucht hebben moeten nemen tot prostitutie.⁴⁷ Tot deze groep behoren veel dak- en thuislozen, vaak ook met een verslavingsprobleem, die middels prostitutiewerkzaamheden hun hoofd nog enigszins boven water proberen te houden. De derde groep van Van der Poel zijn de gelegenhedsprostituéés: jongens die verder een conventioneel bestaan leiden en zich af en toe op de prostitutie markt begeven.⁴⁸ Hiertoe behoren bijvoorbeeld de eerdergenoemde bijverdienende studenten. De laatste te onderscheiden groep zijn de beroeps. Van der Poel gaat uitgebreid in op de vraag wat deze groep nou van de andere genoemde groepen onderscheidt. De frequentie van werkzaamheden alleen biedt volgens haar onvoldoende onderscheid. Uiteindelijk benoemt van der Poel in navolging van studies naar vrouwelijke prostituees een drietal onderscheidende criteria, die je zou kunnen samenvatten in de term 'professionaliteit'.

⁴⁴ West (1992): pp. 324-325

⁴⁵ Van der Poel (1991-A): p. 60

⁴⁶ Van der Poel (1991-A): p. 60

⁴⁷ Van der Poel (1991-A): p. 69

⁴⁸ Van der Poel (1991-A): p. 78

Allereerst gaat het om jongens die volledig zijn gesocialiseerd in de prostitutiewereld via een leerproces dat soms wel een aantal jaren in beslag kan nemen. In de tweede plaats werken ze doorgaans een tijd achtereen in één sector van de prostitutie en soms specialiseren ze zich in bepaalde seksuele handelingen. Tenslotte beschikken ze over een complex van vooral verbale vaardigheden en capaciteiten om klanten te werven, hun vertrouwen te winnen, tegen de hoogst haalbare prijs hun diensten aan te bieden, en tenslotte ook nog als vaste klant te binden.⁴⁹

Ik acht het op deze plaats niet noodzakelijk om een keuze te maken tussen de verschillende typologieën die ik in deze paragraaf besproken heb. Het gaat er vooral om dat gedurende het onderzoek goed in het vizier wordt gehouden hoe divers de groep jongensprostitués is samengesteld. Het is immers niet onwaarschijnlijk dat het effect van meer ervaren toezicht per type prostitué enorm zal verschillen. In hoofdstuk 4 zal ik daar – vanuit het perspectief van mijn onderzoeksresultaten – nader op ingaan.

3.3 Verschillende typen werkplekken

In de literatuur over jongensprostitutie wordt naast de te onderscheiden typen prostitués ook vaak een onderscheid gemaakt naar verschillende typen werkplekken die zij gebruiken. Het meest basale onderscheid kan in navolging van West (1992) worden gemaakt tussen on-street workers en off-street workers.

On-street workers werven hun klanten in (semi-) publieke locaties. Off-street workers daarentegen werven hun klanten in een virtuele omgeving, en hebben daarbij in eerste instantie dus geen face-to-face contact.⁵⁰

Bij on-street locaties kan men denken aan volledig openbare locaties als parken, pleinen en straten, aan semi-openbare ruimtes als stations en reguliere bars⁵¹, maar ook aan meer besloten locaties als jongensclubs⁵², homosaua's en sekstheaters. Off-street workers werven hun klanten via escortbureaus⁵³, internet of via advertenties in allerlei tijdschriften. Overigens blijkt uit internationale onderzoeken dat deze locaties ook in heel veel andere landen om klanten te werven worden gebruikt.⁵⁴

⁴⁹ Van der Poel (1991-A): pp. 87-88

⁵⁰ West (1992): pp. xviii-xix

⁵¹ In dit geval werft de prostitué zijn klanten in reguliere openbare bars, die vaak wel bekend staan als 'ontmoetingspunt'. In tegenstelling tot clubs is de prostitué in dit geval niet verplicht (een deel van) zijn inkomsten aan de exploitant van de gelegenheid af te dragen. Wel is hier soms sprake van een stilzwijgende afspraak dat de prostitué eerst een bepaald minimum aan drankomzet moet genereren, alvorens de klant mee te nemen naar een 'afwerkplek'.

⁵² Onder clubs verstaan we een prostitutiebedrijf met een bar, waar klanten contact leggen met prostitués en daarna met hen naar een kamer kunnen gaan. Vaak dienen de prostitués een vast deel van hun inkomsten aan de exploitant over te dragen.

⁵³ In deze vorm van prostitutie staat een prostitué ingeschreven bij een bureau dat via advertenties en andere wervingsmethoden voor mannen bemiddelt die een escortboy zoeken. De prostitué gaat met een man mee naar huis of naar zijn hotel. In een enkel geval ontvangt de prostitué de klant ook thuis. Escortactiviteiten zijn niet altijd louter op seksueel contact gericht: soms gaat de prostitué met de klant mee uit of vergezeld deze bij diners of op vakantie.

⁵⁴ West (1992): p. 80; Zuilhof (1999): pp. 27-28

Maar waarom kiest een prostitué voor een bepaald type werkplek? Een groot voordeel van op straat werken is dat men relatief makkelijk kan toetreden, en erg zelfstandig kan werken. Ook kent de straat geen openingstijden, gedragsregels of dress-code. Meer georganiseerde vormen van prostitutie (bijvoorbeeld clubs) hebben het voordeel dat de exploitant voor klanten zorgt, de veiligheid garandeert en bovendien ook bepaalde faciliteiten (bijvoorbeeld een afwerkplek) ter beschikking stelt.⁵⁵ Daar staat dan wel weer tegenover dat de prostitué vaak een deel van zijn inkomsten moet afdragen aan de exploitant van de club. Gebruik maken van semi-openbare prostitutielocaties zit daar ergens tussenin: prostitués opereren zelfstandig, er zijn vaak relatief veel klanten te vinden, en er is sprake van enige vorm van sociale controle.⁵⁶

3.4 De levenscyclus van een straatprostitutielocatie

In 1980 schreef de Amerikaanse wetenschapper Bernard Cohen een boek over prostitutie in New York. Het aardige van deze studie is dat hij uitgebreid stilstaat bij straatlocaties die voor prostitutie worden gebruikt. Een eerste opvallende conclusie van Cohen is dat er volgens hem sprake is van 'deviant sorting'⁵⁷: hij constateert een territoriale segregatie van verschillende vormen van deviant gedrag.⁵⁸ Dat geldt zeker ook voor vrouwelijke ten opzichte van mannelijke prostitués: de groepen opereren nadrukkelijk gescheiden, zodat enerzijds duidelijk is welke klant voor wie komt (zodat niet een mannelijke prostitué een heteroklant aanspreekt), en anderzijds ook de klant duidelijkheid krijgt (zodat niet een heteroman een travestiet aan de haak geslagen blijkt te hebben).⁵⁹

Vervolgens gaat Cohen in zijn studie uitgebreid in op de levenscyclus van een straatprostitutielocatie (die overigens is gebaseerd op empirisch onderzoek). Een nieuwe locatie ontstaat óf omdat prostituees gedwongen zijn zich te verplaatsen (omdat een andere locatie in onmin is geraakt), óf omdat er sprake is van een nieuwe markt. Deze eerste fase in de levenscyclus van de prostitutielocatie, door Cohen 'emergence' genoemd, bestaat uit twee onderdelen, de selectie van een locatie en vervolgens het testen van deze nieuwe locatie.⁶⁰ Bij de selectie van een straatprostitutielocaties spelen zes factoren een rol. Allereerst moet er een afwerkplek in de buurt zijn, zoals een park, parkeerplaats of een één-uurs hotel.⁶¹ Daarnaast moet er ook een schuilplaats in de buurt zijn, waarbij men moet denken aan low-profile horeca of coffeeshops.⁶² Prostitueés kunnen daar even tot rust komen, wat eten, maar ook schuilen bij slecht weer.

⁵⁵ Van der Poel (1991-B): pp. 872-873; West (1992): pp. 83-84

⁵⁶ Van der Poel (1991-B): pp. 870-871; West (1992): p. 83

⁵⁷ Cohen (1980): p. 87

⁵⁸ Cohen (1980): p. 85

⁵⁹ Cohen (1980): p. 88

⁶⁰ Cohen (1980): p. 131

⁶¹ Cohen (1980): p. 112

⁶² Cohen (1980): p. 113

De derde factor is dat de locatie goed bereikbaar moet zijn met auto en/of openbaar vervoer, zodat de klanten er makkelijk kunnen komen.⁶³ Ook moet de locatie van nature al redelijk druk bezocht zijn, niet alleen omdat daar potentiële klanten tussen kunnen zitten, maar vooral ook omdat de prostitutieactiviteiten dan veel minder opvallen.⁶⁴ De vijfde factor is dat er voldoende klanten in de omgeving moeten zijn, bijvoorbeeld als gevolg van bedrijvigheid.⁶⁵ De laatste relevante factor die Cohen noemt is dat de locatie in een buurt moet liggen waar geen kinderen zijn, weinig vrouwen op straat lopen, weinig moraalridders wonen en waar sprake is van een zeer geringe onderlinge binding, zodat er nauwelijks of geen maatschappelijk verzet vanuit de buurt te verwachten is.⁶⁶

Als een locatie gekozen en succesvol getest is, komen we in de fase van 'expansion'.⁶⁷ De locatie wordt dan bekend bij prostituees en klanten, maar ook bij de politie en in de buurt zelf. Het aantal prostituees en klanten groeit gestaag. Dan op zeker moment belanden we in de derde fase, het 'equilibrium'. In deze fase is de omvang van activiteiten van dien aard dat alle krachten in evenwicht zijn, omdat alle belangen zoveel mogelijk worden gediend.⁶⁸ Het gaat dan niet alleen om de economische markt die in evenwicht is (vraag en aanbod zijn in balans), maar ook om de krachten van politie en buurt die een zekere balans vinden. Uiteindelijk komt de prostitutielocatie in de laatste fase van haar levenscyclus, 'dissolution'. In deze fase gaat de locatie ten onder, bijvoorbeeld als gevolg van groot verzet uit de wijk, een ernstig incident of bijvoorbeeld projecten van wijkvernieuwing.⁶⁹ Op dit moment gaan prostituees weer op zoek naar een nieuwe locatie, en begint het cirkeltje dus weer van vooraf aan op een andere plek. Deze cyclus vormt voor Cohen het bewijs van wat hij noemt het 'social-hydraulic model': als je prostitutie op de ene plaats onderdrukt, dan zal het op een andere plaats weer de kop op steken.⁷⁰

3.5 Vrouwelijke straatprostituees in Amsterdam

In 2005 publiceerde criminoloog Dirk Korf de resultaten van een onderzoek naar straatprostitutie en verborgen prostitutie in Amsterdam. Directe aanleiding voor het onderzoek, uitgevoerd in opdracht van de GG&GD Amsterdam, was het sluiten van de tippelzone aan de Theemsweg in Amsterdam. Voor de volksgezondheid is het van belang dat de groep tippelaars die daar werkte bereikbaar blijft voor preventie en zorg, en dat vereist weer dat bekend is waar deze vrouwen werkzaam zijn.

⁶³ Cohen (1980): pp. 113-114

⁶⁴ Cohen (1980): p. 114

⁶⁵ Cohen (1980): p. 115

⁶⁶ Cohen (1980): pp. 115-117

⁶⁷ Cohen (1980): p. 133

⁶⁸ Cohen (1980): p. 135

⁶⁹ Cohen (1980): pp. 136-137

⁷⁰ Cohen (1980): p. 143

Tegen deze achtergrond achtte het College van Burgemeester en Wethouders van Amsterdam het van belang om door middel van een verkennend onderzoek de straatprostitutie en andere vormen van verborgen prostitutie in Amsterdam in kaart te brengen. Doel van het onderzoek was om beter inzicht te krijgen in de aard, omvang, locaties en zorgbehoefte van deze prostitutie in Amsterdam.⁷¹

Het onderzoek van Korf en anderen heeft vooral betrekking op vrouwelijke prostituees. Toch biedt het onderzoek een aantal interessante aanknopingspunten, waarvan het niet onwaarschijnlijk is dat ze op straatprostitutie door mannelijke prostitués van vergelijkbare toepassing zijn. Zo wijst Korf bijvoorbeeld op het dubbele effect van meer politieaanwezigheid: enerzijds voelen prostituees zich veiliger door de aanwezigheid van politie, maar van de andere kant maakt het tippelaars en verslaafden onrustig, omdat ze continu opgejaagd worden door de politie.⁷²

Een tweede effect van de veelvuldige politiecontroles en het aanwezige cameratoezicht is dat het ontmoetingsmoment tussen prostituee en klant steeds vluchtiger wordt. Dat maakt het voor de prostituee lastiger om de bedoelingen van de klant in te schatten (zeker ook in relatie tot haar eigen veiligheid) en om duidelijke afspraken te maken met de klant over prijs en te leveren diensten.⁷³

Een derde effect dat Korf constateert is dat stringente politieoptreden in de binnenstad ertoe leidt dat er geen echte concentraties van tippelende vrouwen meer waar te nemen zijn. Druk van de politie doet een deel van hen, al dan niet tijdelijk, overlopen naar Zuidoost.⁷⁴ Met name de groep illegale prostituees verplaatst zich naar andere steden, omdat de kans op arrestatie in Amsterdam een te groot risico met zich mee brengt.⁷⁵ Andere vrouwen, met name verslaafde vrouwen, blijven in de binnenstad tippelen. Een deel van hen krijgt echter zo vaak een boete dat zij op zeker moment besluiten over te stappen op bijvoorbeeld diefstal.⁷⁶ En weer een andere groep vrouwen besluit de afwerkplek te verplaatsen naar de rand van de stad of zelfs buiten de stad. Hierdoor vermindert de overlast, maar lopen de vrouwen zelf veel meer gevaar bij gewelddadige klanten.⁷⁷ Overigens is een duidelijk gevolg van dit spreidingseffect dat de groep tippelende prostituees voor hulpverleners nauwelijks meer te bereiken is. Vanuit volksgezondheidsperspectief bezien is dat een negatieve ontwikkeling te noemen.⁷⁸

⁷¹ Korf (2005): p. 10

⁷² Korf (2005): p. 42

⁷³ Korf (2005): pp. 46-47

⁷⁴ Korf (2005): p. 118

⁷⁵ Korf (2005): p. 118

⁷⁶ Korf (2005): p. 118

⁷⁷ Korf (2005): p. 118

⁷⁸ Korf (2005): p. 51

3.6 Gevolgen opheffing bordeelverbod

Per 1 oktober 2000 is het algemeen bordeelverbod geschrapt uit het Wetboek van Strafrecht. Met de opheffing van het algemeen bordeelverbod wordt beoogd dat gemeenten de vrijwillige prostitutie beter kunnen reguleren, onder andere door het invoeren van een gemeentelijk vergunningenbeleid. Tegelijkertijd worden vormen van exploitatie van prostitutie, waarbij sprake is van geweld, misbruik of misleiding of waarbij personen zonder geldige verblijfstitel of minderjarigen betrokken zijn, strenger gestraft. Vormen van exploitatie van prostitutie waarin meerderjarige prostituees (met geldige verblijfstitel) vrijwillig werkzaam zijn, zijn niet langer verboden.

Aan de Tweede Kamer is bij de behandeling van het wetsvoorstel toegezegd dat de effecten, evenals de eventueel optredende (ongewenste) neveneffecten, gedurende twee jaar na de inwerkingtreding van de wet gevolgd en geëvalueerd zullen worden.⁷⁹ Die opdracht is bij het WODC neergelegd. Om de materie onderzoekbaar te maken heeft dat gekozen om een verdeling in deelonderzoeken te maken. Uiteindelijk zijn in 2002 zes deelonderzoeken verschenen, met daarboven één overkoepelend rapport.⁸⁰ In het rapport zijn mannelijke prostitués niet expliciet uitgesloten, maar ze komen weinig in het rapport naar voren.⁸¹ Desondanks bieden ook delen van dit onderzoek interessante aanknopingspunten.

Één van de deelonderzoeken is uitgevoerd door het Verwey-Jonker Instituut, en gaat specifiek in op illegaliteit, onvrijwilligheid en minderjarigheid. Gezien de complexiteit van het onderzoek is gekozen het onderzoeksgebied te beperken tot vier regio's, Groningen, Rotterdam, Noord-Limburg en Twente.⁸² Hoewel de situatie in Amsterdam dus niet onderzocht is, verhaalt het onderzoek wel van een illegale Ecuadaraan, die voorheen in bars in Amsterdam werkte. Na de invoering van het vergunningstelsel in Amsterdam kwam hij daar in de officiële bars niet meer aan werk, omdat het risico dat hij gepakt zou worden te groot werd. Hij heeft vervolgens een korte periode als travestiet achter het raam van een vriendin in Amsterdam gewerkt, maar dat bracht een te groot risico mee voor de vriendin die volledig legaal werkte. Nu werkt hij in Rotterdam als prostitué.⁸³ In het onderzoek komen veel van dit soort verplaatsingseffecten naar voren.

⁷⁹ Daalder (2002): p. 8

⁸⁰ Daalder (2002): p. 9

⁸¹ Daalder (2002): p. 6

⁸² Daalder (2002): p. 12

⁸³ Goderie e.a. (2002): p. 25

In Rotterdam werken sinds de opheffing van het bordeelverbod minder prostituees in vergunde bedrijven. Hulpverleners signaleren een verschuiving naar escort, de tippelzone en mobiel werken.⁸⁴ Vanuit andere steden wordt een toeloop naar Rotterdam gesignaleerd. Dat leidde bijvoorbeeld op de Keileweg tot broodrijd tussen de prostituees met als gevolg daarvan verstoringen van de openbare orde.⁸⁵ Bijzonder is dat thuiswerken in Rotterdam niet vergunningplichtig is.⁸⁶ Daardoor worden trucjes in de hand gewerkt: vrouwen ontmoeten klanten in een ogenschijnlijk gewone bar, en nemen hen vervolgens mee naar een eigen kamer in een naast- of bovengelegen pand, waardoor er sprake lijkt van thuiswerken en een vergunning dus niet noodzakelijk is.⁸⁷

In Twente zijn naar aanleiding van de opheffing van het bordeelverbod een aantal effecten zichtbaar geworden. Gebleken is dat lang niet alle bedrijven in Twente een vergunning aangevraagd hebben: een deel van de bedrijven heeft haar activiteiten gestaakt.⁸⁸ Exploitanten die door antecedenten geen vergunning konden krijgen hebben hun zaak aan anderen verhuurd of verkocht, zodat toch een vergunning verkregen kon worden.⁸⁹ In Twente worden bij controles steeds minder illegalen in prostitutiebedrijven aangetroffen. Dat heeft waarschijnlijk te maken met het strikte handhavingsregime: na drie constatering van illegaliteit wordt de vergunning ingetrokken; bij minderjarigheid wordt het bedrijf direct gesloten.⁹⁰

Ook in Noord Limburg lijkt het handhavingsbeleid te werken: er zijn clubs gesloten, en er worden minder illegalen aangetroffen. Tegelijkertijd wordt ook hier een verschuiving naar de escortbranche gesignaleerd.⁹¹ Dat geldt ook voor Groningen, een stad die traditioneel veel raamprostitutie heeft; na strengere handhaving wordt nu verplaatsing gesignaleerd naar clubs, tippelzone en werken met GSM.⁹²

Samenvattend zien we vier soorten effecten als gevolg van de opheffing van het bordeelverbod. Allereerst verplaatsen prostituees zich naar andere typen werkplekken: naar escort⁹³, naar niet-officiële prostitutieplaatsen⁹⁴, naar gereguleerde straatprostitutie en naar virtuele bemiddeling of virtuele exploitatie (internet).⁹⁵

⁸⁴ Goderie e.a. (2002): p. 72

⁸⁵ Goderie e.a. (2002): p. 71

⁸⁶ Goderie e.a. (2002): p. 70&72

⁸⁷ Goderie e.a. (2002): p. 71

⁸⁸ Goderie e.a. (2002): p. 69

⁸⁹ Goderie e.a. (2002): p. 69

⁹⁰ Goderie e.a. (2002): p. 70

⁹¹ Goderie e.a. (2002): p. 73

⁹² Goderie e.a. (2002): p. 75

⁹³ Goderie e.a. (2002): p. 85

⁹⁴ zoals kroegen, reguliere panden, auto's, parken, thuis bij klant of prostituee, parkeerplaatsen, motels, parenclubs en seksparties

⁹⁵ Goderie e.a. (2002): p. 77

Daarnaast signaleren de onderzoekers ook een ander type verplaatsingsmechanisme: prostituees verplaatsen zich van gemeente naar gemeente, vooral ook omdat sommige gemeenten veel strenger handhaven dan anderen.⁹⁶ Een derde gesignaleerd effect (dat ongetwijfeld met de eerste twee samenhangt) is de leegloop van vergunde bedrijven. Doordat in het verleden veel illegalen in prostitutiebedrijven werkzaam waren, en ook legale vrouwen vaak weinig trek hebben om officieel als prostituee te gaan werken, is het voor exploitanten bijzonder lastig om aan vrouwen te komen. Daardoor moeten zij soms ook klanten afwijzen.⁹⁷ Een vierde effect is dat sommige prostitutiebedrijven ervoor gekozen hebben om überhaupt geen vergunning aan te vragen: zij hebben hun activiteiten gestaakt.

Tenslotte maakt het onderzoeksrapport nog kort melding van een ontwikkeling in de jongensprostitutie: op straat in zowel Rotterdam als Groningen is ook een afname van het aantal mannelijke prostitués waar te nemen. Overigens melden die prostitués dat ook het aantal klanten is afgenomen, omdat sommigen bang zijn geworden voor het intensievere surveillancebeleid van de politie.⁹⁸

Het tweede deelonderzoek dat ik hier zal bespreken is uitgevoerd door de Rutgers Nisso Groep en onderzoekt de sociale positie van prostituees in gereguleerde bedrijven. Dat betekent dat het onderzoek geen betrekking heeft op straatprostitutie of op niet-vergunde bedrijven.⁹⁹ Het onderzoek heeft plaatsgevonden in 17 regio's, waaronder Amsterdam.¹⁰⁰ In het onderzoek is gevraagd hoe de prostituees de wetswijziging ervaren en wat zij in hun omgeving zien gebeuren. De helft van de prostituees die aan het onderzoek meewerkten kent wel iemand die opgehouden is met prostitutie en een iets kleinere groep prostituees zegt dat ze collega's kennen die (meer) in de escort of op geheime, illegale adresjes zijn gaan werken. Deze observaties variëren niet met de mate van stedelijkheid van de plaats waar men werkt.¹⁰¹ De groep exploitanten onder de respondenten geeft vergelijkbare antwoorden, al geven de exploitanten in de grote steden vaker aan dat zij prostituees kennen die op illegale adresjes zijn gaan werken dan exploitanten in kleinere gemeenten.¹⁰² Ongeveer de helft van de exploitanten (49%) meent dat het aantal illegale prostituees is afgenomen. Kijkend naar het eigen bedrijf geeft 58% van de exploitanten aan dat het aantal in hun bedrijf werkende prostituees sinds de wetswijziging is afgenomen.¹⁰³

⁹⁶ Goderie e.a. (2002): p. 101

⁹⁷ Goderie e.a. (2002): p. 83

⁹⁸ Goderie e.a. (2002): p. 84

⁹⁹ Vanwesenbeeck e.a. (2002): p. 3

¹⁰⁰ Vanwesenbeeck e.a. (2002): p. 5

¹⁰¹ Vanwesenbeeck e.a. (2002): p. 49

¹⁰² Vanwesenbeeck e.a. (2002): p. 50

¹⁰³ Vanwesenbeeck e.a. (2002): p. 50

Uit het onderzoek komt ook naar voren dat een groot deel van de ondervraagde prostituees tevreden is over de hygiëne in het bedrijf waar zij werken: 78.5% rapporteert dat de hygiëne 'altijd goed' is en nog eens 16% zegt dat dat 'vaak' zo is. Aangezien in de vorige peiling in 2000 nog een kwart van de prostituees klachten had over de hygiëne, kan geconcludeerd worden dat voortschrijdende verbetering valt te constateren.¹⁰⁴ Ook op de punten 'thuis-voelen' en veiligheid wordt vrij positief gereageerd: in vergelijking met het eerder onderzoek uit 2000 lijkt sprake te zijn van een lichte verbetering.¹⁰⁵ 68% van de prostituees geeft aan dat de wetswijziging voor hen persoonlijk niets veranderd heeft.¹⁰⁶ De enige wezenlijke verandering die wordt geconstateerd is het belastingplichtig worden. De belastingafdracht door prostituees lijkt toegenomen sinds 2000 toen nog tweederde van de prostituees geen belasting leek te betalen tegen eenderde van de respondenten in de huidige studie. Desondanks zijn zeven op de tien prostituees tevreden met hun verdiensten en lijkt dit niet minder geworden sinds 2000.¹⁰⁷ Wel klagen veel prostituees over de administratieve rompslomp die een en ander met zich mee heeft gebracht.¹⁰⁸

Van de exploitanten geeft 61% aan dat de wetswijziging voor hen persoonlijk nadelige gevolgen heeft gehad. Daarbij wijzen zij op de moeilijkheid om aan personeel te komen, teruglopende omzetten, grote investeringskosten en toenemende administratieve lasten.¹⁰⁹ Dat laat onverlet dat 84% van de exploitanten voorstander is van de legalisering.¹¹⁰

¹⁰⁴ Vanwesenbeeck e.a. (2002): p. 17

¹⁰⁵ Vanwesenbeeck e.a. (2002): p. 17

¹⁰⁶ Vanwesenbeeck e.a. (2002): p. 49

¹⁰⁷ Vanwesenbeeck e.a. (2002): p. 19

¹⁰⁸ Vanwesenbeeck e.a. (2002): p. 49

¹⁰⁹ Vanwesenbeeck e.a. (2002): p. 50

¹¹⁰ Vanwesenbeeck e.a. (2002): p. 47

4. Resultaten: vier groepen jongens

In dit hoofdstuk presenteer ik een aantal groepen jongens die ik in mijn onderzoek ben tegengekomen.

Ik onderscheid vier groepen: gemarginaliseerden, gelukszoekers, bijverdieners en professionals.

Per groep geef ik ook aan van welke soorten werkplekken zij doorgaans gebruik maken.

De literatuurstudie in het vorige hoofdstuk ging onder andere over de diversiteit in mannelijke prostitués (paragraaf 3.2). Ook tijdens dit onderzoek ben ik vele mannelijke prostitués tegengekomen, en ook in dit onderzoek viel de diversiteit van de groep op. Gedurende het onderzoek is bij mij steeds meer het besef ontstaan dat hoe een jongen reageert op aangescherpt toezicht, in ieder geval deels bepaald wordt door een aantal persoonskenmerken. Het gaat daarbij bijvoorbeeld om zaken als inkomen en de manier waarop dit vergaard wordt, het al dan niet verslaafd zijn aan drugs en het al dan niet legaal in Nederland verblijven. Oftewel: het is mijns inziens niet mogelijk om in algemene termen aan te geven hoe mannelijke prostitués reageren op (ervaren) aangescherpt toezicht. Een nadere precisering bleek noodzakelijk.

4.1 Onderscheidende variabelen

Tijdens mijn empirisch onderzoek bleek dat de jongens die ik tegenkwam grofweg in vier groepen in te delen zijn. Deze groepen onderscheiden zich van elkaar op een aantal voor mijn onderzoek relevante variabelen:

1. Inkomen. Het gaat om zowel de hoogte van het inkomen als de manier waarop dit vergaard wordt.
2. Woon/verblijfplaats. Centraal staat de vraag of iemand beschikt over een (al dan niet vaste) woon- of verblijfplaats.
3. Verslaving. Gekeken wordt naar het gebruik van drugs en het al dan niet daaraan verslaafd zijn.
4. Legale status. Centraal staat of iemand legaal of illegaal in Nederland verblijft.
5. Seksuele geaardheid. Bezien wordt in hoeverre iemand al dan niet homo- of biseksuele gevoelens heeft (ongeacht de vraag of hij die ook publiekelijk uit).
6. Prostitutieactiviteit. Het gaat zowel om de frequentie als de aard van de prostitutieactiviteiten.
7. Toekomstbeeld. Hierbij gaat het om het onderscheid tussen mensen die iedere dag weer proberen te overleven (perspectief van één dag) en mensen die een lange-termijn perspectief hebben of zeggen te hebben (die nog een toekomstdroom hebben).

In de volgende paragrafen beschrijf ik de vier groepen ('gemarginaliseerden', 'gelukszoekers', 'bijverdieners', 'professionals') die ik in mijn onderzoek ben tegengekomen. De beschrijving volgt elke keer de hierboven genoemde variabelen. Elke paragraaf eindigt met een korte beschrijving van de soorten werkplekken die deze jongens doorgaans gebruiken. Hieronder vindt u in tabel 1 een kort schematisch overzicht van de diverse groepen en hun scores op de variabelen.

Tabel 1: scores van de vier groepen prostituéés op de onderscheiden variabelen

	<i>gemarginaliseerden</i>	<i>gelukszoekers</i>	<i>bijverdieners</i>	<i>professionals</i>
<i>hoogte inkomen</i>	zeer laag	zeer laag	modaal	modaal tot hoog
<i>primair inkomen</i>	illegale activiteiten	prostitutie	anders regulier	prostitutie
<i>vaste woonplaats</i>	niet	zelden	wel	wel
<i>drugsverslaving</i>	verslaafd	vaak gebruikend	niet	niet
<i>legale status</i>	legaal	illegaal	legaal	legaal
<i>geaardheid</i>	hetero	hetero /experiment	homo /experiment	homo
<i>freq prostitutie</i>	laag	matig	wisselend	hoog
<i>aard prostitutie</i>	zeer beperkt	beperkt	beperkt	veelzijdig
<i>toekomstbeeld</i>	geen	droomwereld	regulier	prostitutie

4.2 Gemarginaliseerden

Jongens binnen de groep gemarginaliseerden hebben zelden of *nooit een vast inkomen*. Deze jongens leven van een combinatie van allerlei activiteiten, vaak ook van vormen van deviant gedrag. Het kan gaan om straatroven, om autokraken, om heling, om kleinschalige handel in drugs, maar ook om prostitutie. Kortom: het zijn hosselaars.

Deze jongens hebben *zelden een vaste woon- of verblijfplaats*. Soms zijn ze echt dakloos, en slapen op straat, in parken of in opvanghuizen. Op andere momenten trekken ze van het ene adres naar het andere. Daarbij gaat het om vrienden of kennissen die wel een verblijfsruimte hebben, maar ook wel om mannen (klanten) die hen als logé verwelkomen. In dat laatste geval dienen bed, douche en maaltijd soms ook als betaalmiddel voor verrichte seksuele diensten.

Een heel groot deel van deze jongens is *verslaafd aan drugs*. Hun hosselactiviteiten zijn dan ook vaak gericht op het financieren van die verslaving. Daarnaast gebruiken ze vaak ook drugs om überhaupt seksueel contact met een man te kunnen hebben.

Ik vermoed dat zich binnen deze groep *weinig illegalen* bevinden. Door hun activiteiten komt een groot deel van deze groep veelvuldig in contact met politie en justitie, en gezien de huidige legitimatieplicht mag men verwachten dat eventuele illegalen door hen uit deze groep zijn gefilterd en aan de vreemdelingenpolitie zijn overgedragen. Dat laat onverlet dat er wel sprake zou kunnen zijn van zogenaamde 'onuitzetbaren', maar daarvoor heb ik binnen dit onderzoek geen aanwijzingen gekregen.

Het gros van de jongens binnen deze groep heeft *geen homo- of biseksuele gevoelens*. Dat betekent dat zij zich ook niet van nature tot mannen aangetrokken voelen. Om zichzelf toch te kunnen prostitueren, en hun natuurlijke aversie uit te kunnen schakelen, gebruiken zij vaak middelen als (party-) drugs en Viagra.

Gemarginaliseerd zijn vaak sterk *wisselend actief in de prostitutie*. In termen van aard van prostitutieactiviteiten is hun aanbod zeer beperkt, wat zonder twijfel samenhangend met het ontbreken van homo- of biseksuele gevoelens. Ook de frequentie van prostitutieactiviteiten hangt daarmee samen, omdat ze het over het algemeen niet bepaald aangenaam vinden om te doen. Dat betekent dat de frequentie ook sterk samenhangt met het toevallige klantenaanbod en de hoogte van andere inkomsten. Deze jongens gaan zelden of nooit actief naar klanten op zoek. Vaak komen ze een klant min of meer toevallig op straat tegen, doordat ze door de klant actief benaderd worden. In andere gevallen ontmoeten ze klanten die ze nog uit het verleden kennen. Of ze met een man meegaan – en tegen welke prijs – hangt ook sterk samen met (het uitblijven van) andere inkomsten. Kortom: deze jongens opereren sterk opportunistisch. Dat opportunisme zal ook samenhangen met een *gebrek aan toekomstbeeld*. Deze jongens leven sterk van dag tot dag, moeten iedere dag weer overleven, en van een geloof in een betere toekomst is zelden sprake.

Het moge duidelijk zijn dat het leven van deze jongens zich vrijwel geheel *op straat* afspeelt, en daar ligt ook hun werkplek. In het verleden speelde dat zich vooral ook af rond het Centraal Station in Amsterdam, waar drugshandel, prostitutie en straatroof hand in hand gingen. In hoofdstuk 5 wordt duidelijk dat die werkplek niet meer bruikbaar is. Nu concentreert deze groep zich voornamelijk rond het Wallengebied. Daarnaast zou het kunnen dat deze jongens ook in parken (homo-ontmoetingsplaatsen) opereren, maar daarvoor heb ik in dit onderzoek geen concrete aanwijzingen gekregen. Veel meer keuze hebben deze jongens niet. Door hun levensstijl en uitstraling zijn deze jongens in bars, clubs en in de escortwereld niet welkom. Over toegang tot internet hebben ze vrijwel nooit de beschikking, los van de vraag of ze kunnen schrijven en weten hoe een PC werkt. Kortom: als deze jongens zich prostitueren, dan is het in de openbare ruimte.

4.3 Gelukszoekers

De groep gelukszoekers lijkt in een aantal opzichten sterk op de hierboven beschreven gemarginaliseerden. Ook gelukszoekers hebben *zelden een vast inkomen*, en trachten op allerhande manieren aan geld te komen. Bijna zonder uitzondering willen zij in Nederland snel rijk worden. Daarbij kiezen zij echter minder vaak voor vormen van deviant gedrag. Ook deze jongens hebben *vrijwel nooit een vaste woon- of verblijfplaats*. Net als de groep gemarginaliseerden leven ze op straat, bij vrienden en soms bij klanten. In sommige gevallen delen ze met een grote groep jongens één verblijfsruimte.

In tegenstelling tot de groep gemarginaliseerden zijn gelukszoekers *lang niet altijd verslaafd aan drugs*. Wel gebruiken ook zij vaak partydrugs (XTC, poppers) en Viagra om met een man seks te kunnen hebben. Vrijwel alle jongens in de groep gelukszoekers verblijven *illegaal* in Nederland. Ze zijn vaak afkomstig uit Oost-Europa (met name Roemenië) en zoeken in Nederland een betere toekomst. Soms komen ze Nederland binnen met een tijdelijk visum (voor drie weken), maar zodra dat verlopen is verblijven ze illegaal in Nederland.

Ook deze jongens hebben *lang niet altijd homo- of biseksuele gevoelens*. Vaak zijn ze afkomstig uit landen waar homoseksualiteit (vanuit religie) allerminst geaccepteerd is. Het is in het verlengde daarvan niet onwaarschijnlijk dat een klein deel van deze jongens wel degelijk experimenteert met zijn seksuele gevoelens, al zullen zij zichzelf niet snel als openlijk bi- of homoseksueel manifesteren. Overigens levert de combinatie van seks met mannen en prostitutie met name voor deze groep een enorme taboesfeer op.

Het voorgaande maakt dat gelukszoekers in termen van *aard van prostitutieactiviteiten* één ding hoog in het vaandel hebben staan: ze willen zoveel mogelijk verdienen door zo weinig mogelijk te doen. Dat betekent dat ze vrijwel allemaal scherp over de prijs onderhandelen. Sommige jongens slagen er ook echt goed om in zichzelf te verkopen, te 'vermarkten'. Dat zijn de jongens die vaak ook goed Nederlands of Engels spreken, en een vlotte babbel hebben. Op behoorlijk professionele wijze weten zij hun potentiële klanten in te pakken. Deze jongens hebben vaak vele prostitutiecontacten in een week, en verdienen er ook echt behoorlijk wat geld mee. Daar tegenover staat een grote groep gelukszoekers die niet uitgerust zijn met een vlotte babbel. Deze jongens zijn ook met grote regelmaat naar klanten op zoek, maar weten dat vaak veel minder frequent tot echte prostitutiewerkzaamheden te laten leiden. En als er dan een deal is met een klant, dan gebeurt er doorgaans weinig spectaculairs. Vaak beperkt het seksuele contact zich tot het gepijpt worden door de klant, en eventueel wat aftrekken. Als het toch wel tot anale seks komt, dan kiest de jongen vrijwel altijd de actieve rol.

Het meest duidelijke onderscheid tussen de gemarginaliseerden en de gelukszoekers is gelegen in hun *toekomstbeeld*. Gelukszoekers zijn jongens die bijna allemaal dromen over een mooie toekomst, met veel geld en een goeie baan. In hun thuisland doorzagen zij dat daar die toekomst voor hen onbereikbaar was, en dat deed hen vaak besluiten om naar Nederland te trekken. In Nederland aangekomen blijken de mogelijkheden tegen te vallen. Door hun illegaliteit zijn reguliere arbeidsplaatsen niet voor hen toegankelijk.

De groep gelukszoekers is vooral actief in *prostitutiebars*, maar vertoont zich soms ook wel in parken. Deze jongens besteden duidelijk veel meer aandacht aan hun uiterlijk en voorkomen dan de groep gemarginaliseerden, en is daardoor ook welkom in bars. Clubs en de escortwereld zijn voor hun niet toegankelijk, vanwege hun illegaliteit.

4.4 Bijverdieners

Zoals de naam bijverdieners al suggereert, is deze groep vooral in de prostitutie actief om *extra inkomen* te vergaren. Het kan gaan om studenten, maar ook om andere groepen jongeren die door hun prostitutieactiviteiten een extra zakcentje verdienen. Over het algemeen beschikken deze jongens gewoon over een *vaste woon- of verblijfplaats*, voor zichzelf of bij hun ouders. Ook verblijven zij gewoon *legaal* in Nederland. Bijverdieners hebben over het algemeen *geen verslavingsprobleem*.

Wel zijn het vaak jongens met *homo- of biseksuele gevoelens*, of jongens die bewust willen experimenteren met hun seksualiteit. Dat betekent echter allerminst dat zij in termen van *aard en frequentie van prostitutieactiviteiten* heel meegaand zijn. Omdat deze jongens niet financieel afhankelijk zijn van de prostitutie, zijn ze vaak behoorlijk selectief in hun klantkeuze, en passen daarop ook hun prijsniveau aan. Het liefst hebben zij contact met jongere en aantrekkelijke klanten, terwijl oudere mannen veel minder kans maken. Sommige jongens zijn ook slechts eenmalig actief in de prostitutie, anderen zijn heel regelmatig actief en weer anderen prostitueren zichzelf bij vlagen.

Over het algemeen lijken de bijverdieners een tamelijk *regulier toekomstbeeld* te hebben, waarin prostitutie zelden een rol speelt. Deze groep ziet haar prostitutiewerkzaamheden als een tijdelijke manier om iets bij te verdienen of om met seksualiteit te experimenteren, niet meer en niet minder.

Bijverdieners zijn in grote getale actief op *internet*. Soms werken zij ook voor escortservices, waarmee ze vaak tegen de groep professionals aanhangen. Anderen zijn ook op homo-ontmoetingsplaatsen actief, bijvoorbeeld in parken.

4.5 Professionals

Jongens binnen de groep professionals vergaren het *grootste deel van hun inkomen uit prostitutiewerkzaamheden*, en lijken daar over het algemeen ook heel behoorlijk van te kunnen leven. Soms combineren ze hun prostitutiewerk met een kleine reguliere baan (horeca) of met andere seksgerelateerde werkzaamheden (bijvoorbeeld camseks op internet). Het grootste deel van deze jongens werkt ook legaal in de prostitutie, wat inhoudt dat zij belasting en premies afdragen over hun inkomsten uit prostitutie. Net als de groep bijverdieners beschikken ook deze jongens over het algemeen over een *vaste woon- en verblijfplaats*, verblijven *legaal* in Nederland en zijn *zelden verslaafd aan drugs*.

Bijna zonder uitzondering hebben deze jongens *homo- of biseksuele gevoelens*. Zij hebben ook al behoorlijk wat ervaring opgedaan op het gebied van homoseks, en beschikken over een *behoorlijk arsenaal aan mogelijkheden* voor klanten. Sommige professionals kiezen ervoor zichzelf doelbewust op een bepaalde manier in de markt te zetten. Het kan dan gaan om bepaalde fetisjismen of sekstechnieken (denk aan SM en bondage), maar bijvoorbeeld ook om sociale vaardigheden en uitstraling (bijvoorbeeld high-class, jongensachtig, travestie). Andere professionals zetten zichzelf juist heel breed in de markt. De ene groep is uit op langdurige contacten (overnachting of vergezellen tijdens een reis), anderen kiezen bewust voor snelle contacten. Ondanks die diversiteit is in ieder geval kenmerkend voor de groep professionals dat ze nadenken over waar ze mee bezig zijn, hoe ze in de markt staan en hoe ze hun marktpositie kunnen verbeteren.

In termen van *frequentie van prostitutieactiviteiten* zijn ook verschillen waarneembaar. High-class escorts hebben vaak relatief minder vaak contacten, maar hanteren wel een hoger tarief. Jongens die kiezen voor snelle contacten opereren over het algemeen frequenter, en weten op die manier vaak veel geld te verdienen. Dat maakt dat high-class escorts ook niet per se een hoger aanzien genieten binnen de jongensprostitutie: "het gaat uiteindelijk gewoon om de pegels die je verdient".¹¹¹ Wel hebben professionals gemeenschappelijk dat er een vorm van continuïteit in hun activiteiten zit.

In het *toekomstbeeld* van professionals speelt prostitutie vaak wel een rol, in ieder geval op middellange termijn. Sommigen zouden in de toekomst het liefst zelf een prostitutiebedrijf of escortbureau opzetten, maar dat is door het huidige vergunningstelsel in Amsterdam vrijwel onmogelijk.

Professionals zijn traditioneel vooral actief in *clubs* en via *escortservices*. Tegenwoordig werken zij vaak ook zelfstandig, en werven dan hun klanten voornamelijk op *internet*.

¹¹¹ Respondent Martijn, een professional

5. Resultaten: ontwikkelingen in werkplekken

In dit hoofdstuk beschrijf ik de onderzochte werkplekken van mannelijke prostitués in Amsterdam. Per soort werkplek geef ik ook aan welke voor de mannelijke prostitués relevante ontwikkelingen in de afgelopen 10 jaar hebben plaatsgevonden.

In paragraaf 3.3 ging ik in meer algemene zin in op verschillende soorten werkplekken die door mannelijke prostitués worden gebruikt. In dit hoofdstuk beschrijf ik de onderzochte werkplekken van mannelijke prostitués in Amsterdam. Conform de onderzoeksopzet heb ik daarbij gekeken naar (1) het Centraal Station, (2) bars in de omgeving van het Rembrandtplein, (3) de Blue Boys Club, (4) het Oosterpark en (5) de website Boys4u.nl. Daarnaast zal ik in twee intermezzo's een aantal ontwikkelingen in wat bredere zin beschrijven. De eerste gaat over het aangescherpte veiligheidsbeleid in Amsterdam, tot uiting komend in het fenomeen Dijkverboden en het project Streetwise. In het tweede intermezzo sta ik stil bij de opkomst van nieuwe communicatiemiddelen en de gevolgen daarvan voor het werk van mannelijke prostitués en de door hun gebruikte werkplekken.

5.1 Centraal Station

Het Centraal Station is jarenlang één van de bekendste prostitutielocaties van Amsterdam geweest. Al vlak na de Tweede Wereldoorlog vangen heteroseksuele prostitués op en rond CS oudere homoseksuele mannen op die met de trein uit de provincie komen.¹¹² In de jaren zestig breidt het aantal jongens zich uit, met name met Duitse en Engelse jongens die als 'hippies' naar Amsterdam komen en die met mannen mee gaan als ze een slaapplek zoeken of om geld verlegen zitten.¹¹³

In de loop der jaren ontwikkelt het Centraal Station zich tot een verzamelplaats van drugsgebruikers, alcoholverslaafden, criminelen, dak- en thuislozen en prostitué(e)s. Ook jongens blijven het station tot het einde van de jaren negentig als wervingsplek gebruiken. Jongens hangen er rond, en proberen door het maken van oogcontact met potentiële klanten in contact te komen. Maar het systeem werkt ook steeds vaker omgekeerd: veel klanten bezoeken bewust het station om met jongens in contact te komen. Zij benaderen daarbij zelf jongens, waardoor het ook wel gebeurt dat jongens die met een ander doel op het station rondhangen met prostitutie in aanraking komen.

¹¹² Van der Poel (1991-A): p. 94; Van der Poel (1989): p. 109

¹¹³ Van der Poel (1989): p. 115; Van der Poel (1991-A): p. 100

Zeker jongens die op dat moment om geld verlegen zitten - en juist die groep hangt op het station rond - zijn soms geneigd om op een dergelijk aanbod in te gaan. Dat kan een eerste stap zijn in een carrière als jongensprostituë. En zo heeft het Centraal Station zich in de loop der jaren weten te ontwikkelen tot spil in de jongens prostitutie, in ieder geval voor wat betreft de groep gemarginaliseerden.

Zoals gezegd beperken de activiteiten op het station zich in die tijd niet tot jongens prostitutie. Ook prostitutie door vrouwen en handel in drugs vindt veelvuldig plaats. Omdat dat gepaard gaat met behoorlijk wat criminaliteit, overlast en gevoelens van onveiligheid, besluit de overheid eind jaren negentig in te grijpen. Het aantal toezichthouders op het station wordt opgevoerd, en daarnaast wordt een uitgebreid cameratoezichtstelsel geïnstalleerd. Mensen die op het station of in de buurt daarvan rondhangen worden door de politie weggestuurd. Herhaaldelijke constatering leidt tot een boete.¹¹⁴ In de avonduren worden delen van het station afgesloten, en perrons zijn dan alleen op vertoon van een geldig vervoersbewijs te betreden. Een hulpverlener:

"De afgelopen jaren ben ik zelf ook meermaals aangehouden. Ik liep rond op het station op zoek naar jongens, om ze mee te nemen naar onze opvang. Ja, ik was aan het werk dus. Maakte ze niks uit: ik mocht er niet rondhangen."

¹¹⁴ Zie ook het intermezzo op de volgende pagina.

Intermezzo: Dijkverboden en het idee van Streetwise

In paragraaf 5.1 is in relatie tot het Centraal Station in Amsterdam aangegeven hoe de overheid eind jaren negentig maatregelen heeft genomen om de overlast in en om het station terug te dringen. Deze maatregelen staan niet op zichzelf; ze maken onderdeel uit van een offensief van politie, justitie en gemeente Amsterdam dat als doel heeft overlast in de openbare ruimte te beperken en objectieve én subjectieve veiligheid te vergroten.

Één van de eerste maatregelen die in dit kader zijn ingesteld zijn de zogenaamde Dijkverboden. De dijkverboden zijn ingesteld in 1983, en waren bedoeld om de overlast rond de Zeedijk in Amsterdam terug te dringen (vandaar ook de naam 'dijkverboden'). Het is een bestuurlijke maatregel, vastgelegd in de Algemene Plaatselijke Verordening, die de burgemeester van Amsterdam de mogelijkheid biedt overlastgebieden aan te wijzen. De burgemeester mandateert de politie vervolgens om personen die binnen de aangewezen overlastgebieden overlast veroorzaken een verwijderingsbevel te geven. Onder overlast wordt daarbij in ieder geval verstaan verstoring van de openbare orde, vechten, het lastigvallen van andere mensen, het deelnemen aan een samscholing, het openlijk gebruiken of voorhanden hebben van harddrugs, messen of wapens, tippelen en het zich hinderlijk gedragen in of bij gebouwen.

Een gebiedsverbod kon tot begin dit jaar worden afgegeven voor een periode van minimaal 8 uren en maximaal een maand. Sinds 1 april 2006 zijn die termijnen verruimd naar minimaal 24 uren en maximaal 3 maanden. Degene die binnen een half jaar drie keer een verwijderingsbevel voor 24 uur heeft gekregen, wordt voorgedragen voor een verwijderingsbevel voor 14 dagen, dat door of namens de burgemeester wordt opgelegd. Notoire overlastveroorzakers kan een bevel voor de duur van een maand of drie maanden worden gegeven.

Zoals gezegd was het dijkverbod in eerste instantie specifiek gericht op de Zeedijk. In de loop van de jaren zijn er echter steeds meer delen van Amsterdam als overlastgebied aangewezen. Sinds 1 april van dit jaar zijn als overlastgebied aangewezen een deel van de binnenstad, het stationseiland, alle ondergrondse metrostations, de omgeving van het Weesperplein en een deel van Amsterdam Zuidoost. Voor dit onderzoek is vooral relevant dat het Centraal Station en het Wallengebied binnen de aangewezen zone vallen.

De dijkverboden worden veelvuldig door de politie gebruikt in de strijd tegen overlast. Op de website www.eenveiligamsterdam.nl meldt de gemeente dat in 2004 7734 8-uursverboden zijn uitgereikt. Recentere cijfers zijn op dit moment nog niet bekend. Het frequent afgeven van dijkverboden past ook in het beleid van de politieregio Amsterdam-Amstelland, die in het project Streetwise probeert de veiligheid op straat terug te brengen door ook kleinere overtredingen aan te pakken.

Streetwise is gebaseerd op de 'broken window' theorie. Wanneer bij een leegstaand gebouw een ruitje kapot is, moet je dat direct repareren. Gebeurt dat niet, dan zullen er snel meer ruiten sneuvelen, waarna het gebouw al vrij snel tot een ruïne verval. Met andere woorden, het is van belang ook kleinere ongewenste gedragingen aan te pakken, om te voorkomen dat het van kwaad tot erger gaat. De ongewenste situaties die in onze regio voorkomen zijn in de loop der jaren zo gegroeid. De burgerij, maar ook de politie, vond lange tijd dat dit 'moest kunnen'. Zo werd de vrijheid van de een, de onvrijheid van de ander. Nu uit allerlei onderzoeken blijkt dat buurtbewoners overlast en asociaal gedrag meer dan zat zijn, heeft ons korps de weg terug ingeslagen. Bedoeling van Streetwise is de straat terug te geven aan de burger en daarmee de leefbaarheid in onze regio te verhogen.

Bron: www.politie-amsterdam-amstelland.nl

5.2 Bars in de omgeving van het Rembrandtplein

Een andere zeer bekende groep prostitutielocaties in Amsterdam concentreert zich rond het Rembrandtplein, met name in de Paardenstraat. Één van de eerste daar bekende prostitutiebars is de Festival, die sinds de jaren vijftig heeft gefungeerd als pleisterplaats voor straatprostitués.¹¹⁵

In die tijd werd ook het Rembrandtplein zelf nog als wervingsplek gebruikt, al werd dat door het bevoegd gezag niet gewaardeerd.¹¹⁶ Sinds halverwege de jaren tachtig wordt het plein zelf niet meer als prostitutielocatie gebruikt, met name omdat het door de reconstructie van het plein niet meer mogelijk is om als automobilist om het plein heen te rijden. In de jaren negentig waren er wel nog verschillende prostitutiebars in de Paardenstraat. Inmiddels is er daarvan nog welgeteld één over. De andere bars zijn de afgelopen jaren gesloten. De Festival is in 1999 door de eigenaresse verkocht aan een aangrenzend Best Western hotel, dat deze ruimte heeft gebruikt om haar activiteiten uit te kunnen breiden. Dat geldt ook voor een ander café dat al eerder gesloten was. Een andere bar is redelijk recent gesloten, naar verluidt omdat er onoverkomelijke problemen waren met de Belastingdienst.¹¹⁷ Respondenten melden dat er ook sprake was van meerdere (gewelds-) incidenten in deze bar.

In de nog bestaande bar in de Paardenstraat zijn vooral jongens uit de groep gelukszoekers te vinden. Het gaat daarbij met name om Oost-Europese jongens, en zoals eerder beschreven verblijven zij vrijwel allemaal illegaal in Nederland. Ook politie en justitie hebben daar weet van gekregen, en dat heeft geleid tot zeer regelmatige invallen in deze prostitutiebar. Een respondent vertelt:

Ineens komen er dan een aantal ME-wagens aanrijden. De hele straat wordt afgezet. En dan komen hele groepen agenten naar binnen die iedereen controleren. Ze vragen je om je legitimatiebewijs. Als je je gewoon kunt legitimeren is er niks aan de hand. Heb je geen legitimatie dan heb je een probleem. Dan word je meegenomen. En zo ging dat dus een tijd lang elke week. Ja, echt elke week. In dezelfde bar.

In de omgeving van het Rembrandtplein zijn daarnaast ook een aantal homo-horecalocaties te vinden, met name in de Reguliersdwarstraat. Een aantal van deze gelegenheden wordt soms wel door jongens bezocht, met name als andere bars vol zijn.

¹¹⁵ Van der Poel (1991-A): p. 122; overigens gebruikt zij voor de Festival de schuilnaam "Het Ruige Paard"

¹¹⁶ Van der Poel (1989): pp. 110-111; Van der Poel (1991-A): p. 123

¹¹⁷ Andreas (2006): np

Er is daarbij overigens zelden sprake van openlijke prostitutie. De meeste bars accepteren dat ook niet, omdat zij niet met prostitutie geassocieerd willen worden.¹¹⁸ Over één homobar werd meermaals door respondenten aangegeven dat deze als wervingsplek gebruikt zou worden door met name Aziatische prostitués, wat leidde tot de bijnaam 'afhaalchinees'. Die indruk is tijdens het veldwerk ook vaker bij de onderzoekers ontstaan. Toen in de bar de prostitutieactiviteiten echt hinderlijk werden voor reguliere bezoekers werd een tegenoffensief ingezet, zoals ook deze respondent bevestigd:

Op gegeven moment hingen er daar dus overal blaadjes bij de bar met pas op voor hoeren. Dat stond er niet letterlijk, maar het kwam er wel op neer. Er stond iets als "prostitutie niet gewenst". Ik heb dat meerdere keren gezien. Rond de feestdagen afgelopen jaar. En eerder dit jaar, ik denk begin maart.

5.3 Blue Boys Club

Sinds de jaren zeventig heeft Amsterdam enkele tientallen jongensclubs gekend. Een aantal van die clubs hebben langere tijd bestaan, anderen was maar een kort leven beschoren. De eerste clubs waren nog gehuisvest in huiskamers van woonhuizen, en worden dan ook privé-huizen genoemd.¹¹⁹

Na de afschaffing van artikel 248bis¹²⁰ in 1971 breidt het aantal privé-huizen snel uit. Dat heeft ook te maken met de gedoogcultuur die ontstaat bij politie en justitie.¹²¹ De huizen gaan steeds openlijker adverteren, zowel in homobladen als in reguliere media.¹²² De privé-huizen transformeren begin jaren tachtig naar clubs, vaak met escortservice. Hun economische basis wordt voor een belangrijk deel gevormd door buitenlandse toeristen.¹²³

Eind jaren negentig kent Amsterdam nog vier clubs. De bekendste daarvan is de Blue Boys Club, die gecombineerd is met de Why Not bar en gelegen is aan de Spuistraat. De Blue Boys Club is de oudste jongensclub van Amsterdam en dateert al uit de jaren zeventig. Door de combinatie van een reguliere bar met een aparte club probeerde de toenmalige exploitant de drempel voor potentiële klanten te verlagen.

¹¹⁸ Dat is overigens niet nieuw. Sari van der Poel zegt letterlijk: "de relaties tussen leden van de Amsterdamse homosubculturen en professionele prostitués zijn niet bepaald als innig en symbiotisch te kenschetsen" (Van der Poel (1989): p. 108. Zie ook West (1992): p. 80.

¹¹⁹ Van der Poel (1991-A): pp. 103-104; Van der Poel (1989): pp. 118-119

¹²⁰ Dit artikel verbood sinds 1911 seksueel contact (letterlijk: 'ontucht') tussen een meerderjarige (toen nog ouder dan 21) en minderjarige van hetzelfde geslacht. Het artikel, ook wel 'homoartikel' genoemd, vormde vaak een aanleiding voor politie en justitie om homoseksuelen te vervolgen.

¹²¹ Zuilhof (1999): p. 24

¹²² Van der Poel (1991-A): p. 103

¹²³ Tielman (1982): p. 234

De Blue Boys Club staat lange tijd bekend als een goudmijntje, en eind jaren tachtig werken er per dag tussen de twaalf en de twintig jongens. Als er te weinig jongens zijn dan halen de exploitanten tijdelijk jongens bij de Festival.¹²⁴ Een zeer groot deel van de klandizie van de club wordt gevormd door toeristen, met name vanuit de Verenigde Staten.

Ondanks deze lange historie en brede internationale bekendheid heeft de Blue Boys Club niet weten te overleven. Op 20 februari 2005 verschijnt op de website van de club het volgende bericht:

Bar Why Not and Blue Boy Club Closed

Due to the current economic conditions in Holland and the weak dollar, the operation of the Bar Why Not and Blue Boy Club is no longer viable. As a result they are closed indefinitely. I wish to thank the many loyal patrons who visited the club. After 30 years of operation, the club will live on in the memories of the thousands of patrons who visited the club over those 30 years. I thank you for your patronage and wish the best for all of you.

Bron: www.whynot.nl

Uit dit bericht kan worden afgeleid dat de belangrijkste reden voor sluiting van de club een economische is: door de beperkte koopkracht in Nederland en de relatief hoge prijzen als gevolg van een zwakke wisselkoers van de dollar, is de klandizie afgenomen. Één respondent in mijn eigen onderzoek wees erop dat ook het imago van Amsterdam als Gay Capital van Europa tanende is, en dat dat de jongensclubs ongetwijfeld ook geen goed gedaan heeft. Een andere respondent vertelt dat onder klanten Oost-Europese jongens vaak populair waren, en dat zij na de opheffing van het bordeelverbod niet meer in clubs mochten werken (omdat ze doorgaans niet legaal in Nederland verbleven en toentertijd ook niet vielen onder het vrij verkeer van werknemers binnen de EU). Dat heeft er toe geleid dat klanten het vliegtuig nemen naar bijvoorbeeld Tsjechië:

Als je een uurtje vliegt dan krijg je de mooiste Tsjechische jongens. Voor minder dan de helft van de Nederlandse prijzen. En als je ze jonger wil dan kan dat ook. Want ook minderjarige jongens zijn daar makkelijk te vinden.

Naast de eerder beschreven ontwikkelingen van een zwakke economische conjunctuur, het afnemende imago van Amsterdam als Gay Capital van Europa en de toegenomen concurrentie van Oost-Europese landen, is met name de opheffing van het bordeelverbod een ontwikkeling die voor jongensclubs buitengewoon relevant is geweest.

¹²⁴ Van der Poel (1991-A): p. 169; zij gebruikt voor de Blue Boys Club de schuilnaam 'Always Ready'.

Na de opheffing zijn seksbedrijven, en dus ook jongensclubs, vergunningplichtig. In Amsterdam is de keuze gemaakt om het aantal seksbedrijven te bevroren, wat inhoudt dat er geen vergunningen voor nieuwe bedrijven worden afgegeven. Dat betekent dat nieuwkomers een bestaand seksbedrijf inclusief de bijbehorende vergunning moeten overnemen.

Daarnaast worden gekoppeld aan het vergunningensysteem allerhande eisen aan een seksbedrijf gesteld. Het gaat daarbij om inrichtingseisen (bijvoorbeeld omtrent brandveiligheid), maar ook om eisen met betrekking tot de bedrijfsvoering. Ook wordt binnen de bedrijven streng gecontroleerd op minderjarigheid en illegaliteit. Constatering van overtredingen leidt tot tijdelijke sluiting van het seksbedrijf, en in geval van herhaling tot intrekking van de vergunning. Verder moeten prostitués sinds de legalisering ook loonbelasting en sociale premies betalen. Als zij echt in dienst van een club werken, dan draagt de werkgever deze premies af. Als de prostitué werkt als zelfstandige zonder personeel (en alleen een kamer huurt van de exploitant), dan wordt hij zelf geacht belasting en premies af te dragen.

Zoals gezegd kende Amsterdam ten tijde van de opheffing van het bordeelverbod vier jongensclubs die een vergunning als seksbedrijf hebben gekregen. Naast de Blue Boys Club waren ook twee andere clubs aan de Spuistraat gevestigd. Één van deze clubs is de afgelopen jaren gesloten, maar de reden daarvan is mij niet bekend. De andere club aan de Spuistraat is wel nog open. Van de vierde club, aan de Amstel gelegen, is tijdens de onderzoeksperiode volstrekt onduidelijk gebleven wat daar gebeurd. De club schijnt bij vlagen te adverteren, maar is onvindbaar op internet en heeft ook geen duidelijke openingstijden. Op www.nighttours.nl werd op 10 augustus 2006 een bericht gepost waarin gemeld wordt dat deze club op 12 augustus en 13 augustus voor het laatst open zou zijn. Het is echter niet te achterhalen of dit een officieel bericht betreft.

In tegenstelling tot veel andere steden kent Amsterdam geen gemengde clubs.¹²⁵ Een mogelijke verklaring daarvoor is dat Amsterdam historisch gezien altijd een relatief grote acceptatie ten opzichte van homoseksualiteit heeft gekend, en dat het in het verlengde daarvan niet noodzakelijk was om het bezoek aan een mannelijke prostitué te verhullen door de dekmantel van een reguliere club.¹²⁶

¹²⁵ Clubs waar zowel vrouwelijke als mannelijke prostitué(e)s werkzaam zijn.

¹²⁶ Zie ook Van der Poel (1989): p. 120

5.4 Oosterpark

Het Oosterpark werd in 1891 aangelegd naar ontwerp van landschapsarchitect Springer. Bij de vormgeving van het park liet Springer zich inspireren door de natuur. Hij wilde een stukje landschap te midden van een stedelijke omgeving creëren. Door bosschages op strategische punten te plaatsen, worden grote delen van het park en de omgeving aan het gezicht onttrokken, zodat het park eindeloos lijkt en steeds een andere indruk wekt.¹²⁷ Ondanks dat het park inmiddels 115 jaar oud is, is het ontwerp van Springer nog steeds in het park terug te zien. Dat betekent ook dat – in lijn met zijn ontwerp – grote delen van het park bijzonder onoverzichtelijk zijn. Daarnaast zijn bepaalde delen van het park in de avonduren nauwelijks verlicht. Met name van die plaatsen is bekend dat ze veelvuldig als homo-ontmoetingsplaats dienen.

Vooraf in de zomer(avonden) is het er redelijk druk, met name de weekenden. Er loopt van alles wat rond: blacks, Marocs, payboys, ouder, studenten en toeristen. In de avonduren wordt er af en toe door de politie gepatrouilleerd, de ene keer met zoeklicht, de andere keer niet.

Bron: <http://banenoverzicht.gaycover.nl>

Net als in iedere openbare locatie, is het in het Oosterpark verboden om handelingen te verrichten die in strijd zijn met de openbare eerbaarheid.¹²⁸ Toch lijkt de overheid voornamelijk niet uit te zijn op strikte handhaving van dit verbod. In het Oosterpark is geen sprake van cameratoezicht. Ook zijn er geen specifieke maatregelen genomen die het gebruik van het park als homo-ontmoetingsplaats ontmoedigen. Wel wordt er af en toe door de politie gepatrouilleerd, soms in burger, soms in uniform. Overigens is dat door de onderzoeker tijdens zijn bezoeken slechts éénmaal opgemerkt.¹²⁹

¹²⁷ Website stadsdeel Oost-Watergraafsmeer, www.oost-watergraafsmeer.nl

¹²⁸ Zie artikel 239 van het Wetboek van Strafrecht: Met gevangenis van ten hoogste drie maanden of geldboete van de tweede categorie wordt gestraft schennis van de eerbaarheid: 1°. op of aan een plaats, voor het openbaar verkeer bestemd; 2°. op een andere dan onder 1° bedoelde openbare plaats, toegankelijk voor personen beneden de leeftijd van zestien jaar; 3°. op een niet openbare plaats, indien een ander daarbij zijns ondanks tegenwoordig is.

¹²⁹ Het ging toen om een motoragent die door het park reed, maar niet aan de zijde waar veelvuldig homoseks plaatsvindt.

Intermezzo: nieuwe communicatiemiddelen als alternatief

De opkomst van het gebruik van nieuwe communicatiemiddelen is voor de wereld van de jongensprostitutie niet zonder gevolgen gebleven. Het gaat daarbij met name om twee ontwikkelingen: de opkomst van mobiele telefonie en van het internet. De mobiele telefoon biedt jongens en klanten de mogelijkheid om met elkaar in contact te blijven. Veel klanten maken als het met een jongen klikt met enige regelmaat gebruik van diens diensten. In het verleden gebeurde dat door iedere keer terug te gaan naar de locatie waar prostitué en klant elkaar hadden ontmoet. In het geval van clubs betekende dat voor de exploitant dat hij iedere keer weer geld verdiende aan deze klant. Door het gebruik van mobiele telefoons is het voor jongen en klant mogelijk geworden om nummers uit te wisselen. Dat levert voor beide partijen voordeel op: de klant betaalt doorgaans een lagere prijs, en de prostitué hoeft niks af te dragen aan een exploitant. Het spreekt voor zich dat dat nogal wat consequenties heeft voor de economische basis van clubs.

Ook jongens die op straat of in bars klanten werven maken vaak gebruik van GSM's. Daardoor is het voor hen niet meer (of minder) noodzakelijk om de hele tijd op straat of in bars rond te hangen op zoek naar klanten. Die ontwikkeling wordt versterkt door de opkomst van internet. Steeds meer jongens presenteren zichzelf en hun diensten op internet. Daarvoor zijn vele (gratis) websites en chatboxen beschikbaar. En ook hier weer zijn er ook voordelen voor de klant: hij kan thuis op zijn gemak een jongen uitzoeken, kan vooraf onderhandelen over de prijs en kan vervolgens samen met de jongen een locatie en tijdstip kiezen om de transactie af te handelen. Kortom: voor beide partijen biedt gebruik van internet grote voordelen. Dat is ook de reden waarom de jongensprostitutie zich de afgelopen tien jaar voor een belangrijk deel naar het internet heeft verplaatst.

En toch zijn ook de andere soorten werkplekken blijven bestaan. Voor clubs en bars zal dat voor een belangrijk deel te maken hebben met het feit dat sommige klanten ook op zoek zijn naar 'het spel eromheen'. Zij vinden het leuk om een fysieke locatie te bezoeken, om daar verleid te worden door jongens, en om soms ook een jongen mee te nemen. Een heel andere reden is dat sommige prostitués (en dan doel ik hier specifiek op de groep Gelukszoekers) geen vaste woon- of verblijfplaats hebben, en dus blij zijn als ze warm en droog in een bar kunnen zitten.

Jongens uit de groep gemarginaliseerden – die op straat werkzaam zijn – hebben vaak helemaal geen toegang tot internet, of ontberen de kennis die noodzakelijk is voor het gebruik ervan. Bovendien bedienen zij een groep klanten met een voorkeur voor jongens die een extra element van spanning opleveren. Deze klanten zoeken vaak bewust de gevaarlijke plekken op.^A Theoretisch gezien zou deze voorkeur verklaard kunnen worden door de *quest for excitement*: de drang naar avontuur, de zoektocht naar beheerste risico's die vooral bij naoorlogse generaties vaak wordt waargenomen.^B Maar er zijn ook meer pragmatische redenen om jongens vanuit de groep gemarginaliseerden op te blijven zoeken: het contact is vaak anoniemer en goedkoper.

Het internet heeft er ook toe bijgedragen dat nieuwe groepen jongens hun diensten aanbieden als prostitué. Het gaat daarbij vaak om jongens uit de groep bijverdieners, die zonder internet waarschijnlijk nooit als prostitué actief zouden zijn geworden. Een respondent:

Ik werk alleen via internet. En als dat niet zou bestaan, dan zou ik dit ook helemaal niet doen. Omdat ik ook nog graag een privé-leven wil hebben stuur ik nooit een gezichtsfoto naar mensen. Daardoor heb ik vaak geen deal. Maar het is voor mij toch geen fulltimebaan, dus dat is niet erg!

A: Zie ook Van der Poel (1991-B): p. 875 en analoog bij vrouwen Korf (2005): p. 46

B: De Vries (2001): p. 163, gebaseerd op Elias & Dunning (1986)

5.5 Boys4U.nl

Boys4U is één van de grootste Nederlandse jongensprostitutiewebsites. Het principe van de website is dat jongens zich op de site kunnen aanbieden, en dat is gratis. Klanten kunnen delen van de site gratis bezoeken. Als zij x-rated materiaal van een jongen willen zien of met een jongen in contact willen komen, dan moeten zij lid worden of inbellen.

Boys4U is een portal, een technische tussenpersoon, en bemiddelt dus niet tussen klanten en jongens. Omdat de klant betaalt, heeft Boys4U wel een aantal systemen ingebouwd om een bepaalde mate van betrouwbaarheid te kunnen garanderen. Zo moet iedere jongen die aan de site wil worden toegevoegd beschikken over een geldig werkend emailadres en telefoonnummer. Beiden worden (geautomatiseerd) gecontroleerd. Verder wordt ook (voor zover redelijkerwijs mogelijk) gecontroleerd of de gebruikte foto's bij de persoon zelf horen. Op de site wordt met een sterrenkwalificatie aangegeven hoe actief een jongen is en wat over hem beschikbaar is (bv. interview, filmpjes). Een jongen die als driesterren gekwalificeerd wil worden moet ook beschikken over een geldig adres, dat eveneens wordt gecontroleerd. Van iedere wijziging in een profiel gaat een melding naar de beheerders van de site. Steekproefsgewijs worden deze meldingen gecontroleerd. Daarnaast wordt ook automatisch gemonitord of jongens ook op contactpogingen van klanten reageren. Niet reageren of niet tijdig reageren levert een jongen een waarschuwing op. Herhaaldelijke constatering heeft verwijdering van de site tot gevolg.

Daarnaast zal ook een klant selectief zijn: een jongen die meer foto's van zichzelf plaatst zal sneller door een klant benaderd worden. Dat is ook de kracht van de site: het aantal jongens dat zich presenteert en nieuw materiaal toevoegt, het aantal leden dat rondkijkt en het aantal daadwerkelijke klanten moet elkaar in balans houden. Nieuwe content levert nieuwe klanten, en nieuwe actieve klanten levert weer nieuwe content.

Dat Boys4U een grote website is blijkt wel uit het aantal profielen. Op 1 mei 2006 stonden er 2431 jongens op de site. Daarbij moet wel worden aangetekend dat een behoorlijk deel van de profielen slaapt. Een klein percentage van de jongens is zeer actief op de site, en wordt ook met grote regelmaat door klanten benaderd. Deze jongens zou je als professional kunnen kwalificeren. Het overgrote deel van de profielen is echter van jongeren die via Boys4U af en toe iets willen bijverdienen. De beheerder van de site:

Ik denk dat vooral jongeren en studenten op onze site actief zijn. Toch biedt de site wel een divers aanbod. Er is sprake van een behoorlijke spreiding qua leeftijd en woonplaats. En het aanbod wordt ook steeds internationaler. Van de huidige nieuwe aanmeldingen is iets meer dan de helft van buitenlandse jongens.

6. Resultaten: effecten van ervaren toezicht

In dit hoofdstuk zal ik de elementen uit de vorige twee hoofdstukken samenbrengen. Ik beschrijf hoe de jongens uit de diverse groepen hebben gereageerd op de diverse ontwikkelingen die zich omtrent hun werkplekken hebben voorgedaan.

In hoofdstuk 4 heb ik beschreven welke soorten jongens ik in mijn onderzoek ben tegengekomen. In het vorige hoofdstuk stonden hun werkplekken centraal. Daarbij heb ik ook beschreven welke ontwikkelingen zich de laatste jaren met betrekking tot die werkplek hebben voorgedaan. Ik heb daarbij vooral ook gefocust op ontwikkelingen die zich in de sfeer van toezicht hebben voorgedaan. In dit hoofdstuk zal ik de elementen uit de vorige twee hoofdstukken samenbrengen. Ik beschrijf hoe de jongens uit de diverse groepen hebben gereageerd op de diverse ontwikkelingen die zich omtrent hun werkplek hebben voorgedaan. In lijn met de onderzoeksopzet beschrijf ik daarbij vooral de gedragseffecten die dat heeft opgeleverd.

6.1 Gemarginaliseerden

In hoofdstuk 4 heb ik aangegeven dat jongens uit deze groep vrijwel zonder uitzondering actief zijn in de openbare ruimte, met name op het Centraal Station. Veel alternatieven hebben ze ook niet: door hun voorkomen zijn ze in bars en clubs doorgaans niet welkom, en vaak hebben ze ook geen toegang tot internet. Een respondent bevestigt dat hij geen jongens die hij van straat kent, op internet tegenkomt.

Door de eerder beschreven maatregelen is het voor deze jongens niet meer mogelijk om het Centraal Station te gebruiken als werkplek. Rondhangen leidt tot een verwijderingsbevel, en door het enorme aantal camera's en toezichthouders is het ook nauwelijks mogelijk om er ongezien rond te hangen. Het belangrijkste gevolg daarvan is dat deze jongens het Centraal Station noodgedwongen verlaten hebben. Voor veel jongens betekende dat ook dat er een einde kwam aan hun prostitutiewerk. Zoals in hoofdstuk 5 beschreven, was het Centraal Station een locatie waar het prostitutiemechanisme bijna omgekeerd werkte, waar klanten actief op zoek gingen naar jongens. Ook een respondent bevestigt dat:

Vroeger ging ik veel met mannen mee, ik werkte op CS. Soms verdiende ik er goed mee, soms ook minder. Het was ook niet echt moeilijk, want die mannen zijn echt op zoek naar iemand. Gewoon een beetje oogcontact maken is genoeg.

Nu het Centraal Station als wervingsplek is weggefallen, weten veel klanten de jongens niet meer te vinden. Dat komt ook omdat er niet een nieuwe plek is ontstaan waar mannen deze groep jongens kunnen ontmoeten. In dit onderzoek zijn geen signalen ontvangen die wijzen op een verplaatsing naar parken. Dat zou ook verklaard kunnen worden door het feit dat deze jongens vrijwel allemaal in de binnenstad van Amsterdam leven, en dat de bekende parken daar redelijk ver vandaan liggen. Een respondent:

Centraal is een paar jaar geleden schoongeveegd. Nu zijn er bijna geen jongens meer die op straat wachten op klanten. Het is ook lastiger geworden, er zijn bijna geen plekken meer. Iedereen is iets anders gaan doen, ik ook. Ik was ook wel een beetje klaar met dat gedoe. De hele tijd wachten op een man. Wachten, wachten, wachten... dat is niks voor mij. Ik ken ook niemand die nu in parken werkt.

Een enkele jongen werkt nog af en toe, en dan met name voor klanten die ze nog uit het verleden kennen. Ook onze respondent heeft dat nog een keer gedaan:

Ik ga af en toe nog wel mee met een klant van vroeger. Maar de laatste keer is ook alweer een jaar geleden. Ik heb er ook geen zin meer in. Die laatste klant was wel oké trouwens, daar hoefde ik me alleen maar af te trekken voor een film. En dan keek hij. Betaalde goed, 140 euro.

In het verleden was ook duidelijk sprake van een groepsgevoel onder de jongens, ondanks dat ze in zekere zin elkaars concurrent waren. Een respondent:

Vroeger kende je elkaar ook wel. We hielpen elkaar soms ook wel. Als een klant moeilijk deed, of niet wilde betalen. Dat heb ik ook een keer gehad, die man was heel dronken. Ik was bij hem thuis en hij wilde niet betalen. Ik werd zo boos dat ik hem geslagen heb, met een balk. Hij viel neer en bloedde heel erg. Ik was bang dat hij dood zou gaan, dus heb ik de politie gebeld. Daar heb ik negen maanden voor in de bak gezeten.

Soms kreeg je ook via-via een klant. Of een man wilde een trio, dan gingen we samen met hem mee. In clubs heb ik nooit echt gewerkt. Het gebeurde wel eens dat het daar in het weekend ineens heel druk werd, dan was er een groep toeristen gekomen. Dan ging één van die jongens snel zoeken op straat naar andere jongens.

In hoofdstuk 4 is duidelijk geworden dat deze jongens allerhande manieren gebruiken om aan geld te komen. Naast prostitutie ging het bijvoorbeeld ook om kleine criminaliteit en soms drugshandel. Nu het voor hun nauwelijks meer mogelijk is om met prostitutie iets te verdienen, zijn die andere manieren in belang toegenomen. Het feit dat het gros van deze jongens te maken heeft met een verslavingsproblematiek maakt één ding volstrekt duidelijk: het geld moet er gewoon iedere dag weer komen. Want zonder geld geen drugs, en zonder drugs geen leven.

Hun verslavingsprobleem en manier van leven maakt dat veel jongens naar het Wallengebied zijn uitgeweken. Dat betekent allerm minst dat ze van de politie af zijn, in tegendeel. Ook in het Wallengebied is er sprake van een zeer hoge mate van toezicht, zowel door camera's als door surveillance. Omdat deze jongens vaak ook hier overlast veroorzaken¹³⁰, zit de politie ook hier achter hun aan. Dat leidt tot een enorm kat-en-muisspel, zoals ook deze respondent beschrijft:

Het is de afgelopen jaren steeds erger geworden. Niet alle politieagenten zijn erg hoor, sommige zijn best relaxed. Maar vooral die met één of twee streepjes zijn erg. Die zijn jong en net begonnen, dus die schrijven echt de hele tijd. Vooral als je ergens zit doen ze moeilijk. Meestal loop ik dus weg als een agent komt. De truc is dus blijven lopen. Best wel kinderachtig eigenlijk.

Ik moet ook wel eens mee. Vanmiddag was ik ook gesignaleerd. Dan hebben ze weer iets gezien met hun camera's, en dan pakken ze je op. Maar ze hebben natuurlijk niks gevonden. Af en toe moet ik wel zitten. Dat boeit me niet. Weet je, ze moeten me uiteindelijk toch weer loslaten. De deur gaat ooit weer open.

Tijdens het interview met deze jongen ben ik zelf ook getuige van dit kat-en-muisspel. We zitten op een bankje in de buurt van de Nieuwmarkt. Na een paar minuten lopen twee agenten langs, die wel kijken maar verder niets doen. Als het even later begint te regenen verhuizen we naar een beschutte vensterbank. Wederom komen er twee agenten langslopen. Ze begroeten ons, maar lopen door. In de loop van het interview komt een motoragent aangereden. Hij groet vriendelijk. Al vrij snel blijkt dat hij de respondent kent. Hij vraagt of de jongen niet gesignaleerd was. Deze bevestigt dat, maar zegt dat hij die middag al op het bureau is geweest. Na enig overleg via de portfoon blijkt er inderdaad niets meer aan de hand. De agent vertelt wel dat er klachten zijn gekomen over onze aanwezigheid, en vraagt ons weg te gaan. Uiteraard stemmen we daarin toe. Onze respondent vertelt later dat dit wel een aardige agent is.

¹³⁰ Waarbij 'overlast' gedefinieerd wordt conform de toelichting van de Gemeente Amsterdam, zie het intermezzo na paragraaf 5.1.

6.2 Gelukszoekers

De groep gelukszoekers is de laatste jaren vooral actief in één bar in de omgeving van het Rembrandtplein. In het verleden werkte een deel van deze jongens ook wel in clubs, maar gezien hun illegaliteit is dat sinds de opheffing van het bordeelverbod niet meer mogelijk. Constatering van illegaliteit in een club leidt direct tot sluiting voor enkele maanden, en bij herhaling zelfs tot intrekking van de vergunning van het seksbedrijf. Dat risico durven eigenaren niet te nemen. Een respondent:

Het waren zo'n 5 tot 10 Oost-Europese jongens die in die clubs werkten. Dat mocht toen niet meer, dus ze verloren toen hun beschermde werkplek. Maar voor zover ik weet zijn die toen niet de professionele escort in gegaan. Nee, ze zijn gewoon voor zichzelf verder gegaan.

Naast in de betreffende bar, is een klein deel van de groep gelukszoekers ook actief op het internet. Of dat echt ergens toe leidt waag ik te betwijfelen: voor velen is de taal nog een groot probleem, en ik kan me voorstellen dat dat in de contactlegging met klanten problemen geeft. Een hulpverlener vertelt hoe hij de jongens soms hielp:

Sommige jongens konden nauwelijks typen. En dan hadden ze ook nog eens grote problemen met de taal. Dus dan hielpen we ze. Een profiel maken op internet.

Met name de bar bij het Rembrandtplein vormt dan ook hun werkplek. Daarnaast heeft deze bar ook een duidelijke sociale functie. Bijna alle jongens uit deze groep kennen elkaar, en de bar dient ook als ontmoetingsplaats. Bovendien heeft een deel van de groep geen vast verblijfplaats, en is dus blij in deze bar warm en droog te kunnen zitten.

Ook de klanten in deze bar zijn bijna altijd dezelfde mannen. Een aantal mannen heb ik zelfs iedere keer gezien als ik de bar bezocht; het zijn een soort stamgasten. Deze mannen kennen ook bijna alle jongens, zoals blijkt uit de korte gesprekjes die zij met een jongen voeren als een jongen binnen komt of vertrekt. Meer dan incidenteel is er zelfs sprake van fysiek contact, zoals een hand over de schouders leggen of in de wang knijpen. Ook voor deze mannen lijkt de bar een sociale functie te hebben.

Zoals in hoofdstuk 5 beschreven hebben politie en justitie op zeker moment weet gekregen van het feit dat in deze bar veel illegale jongens zitten. Dat leidde tot de eerder genoemde invallen. Uit alles blijkt dat dat op de jongens veel indruk heeft gemaakt. Een tijd lang was er elke week een inval. Zeker toen was er sprake van een enorm opgefokte sfeer. Een respondent vertelt:

Het gebeurde vooral op donderdagen. Sommige jongens kwamen daarom gewoon niet op donderdag. Verder waarschuwden ze elkaar telefonisch. En op gegeven moment had een jongen ook een contact bij de politie. Die waarschuwde dan als hij wist dat er een inval ging komen.

Een hulpverlener vertelt ook over de wantrouwende sfeer die de invallen oproepen:

We waren een avond met z'n tweeën in de bar geweest. Als hulpverleners ja. We waren nog niet weg, of de politie deed een inval. Dat hebben we geweten. Veel jongens dachten dat wij er iets mee te maken hadden. Hele vertrouwensband meteen weg. Het heeft wel wat tijd gekost om hun vertrouwen weer te winnen...

Ook mij is tijdens de observaties opgevallen dat er vaak een heel wantrouwende sfeer hangt. Iedereen die binnen komt wordt in de gaten gehouden. Als je nieuw bent dan ben je verdacht. Zeker ook in mijn geval: ik ben een jonge Nederlandse jongen, en die komen bijna niet in die bar. Of je bent jong en buitenlands (en dus prostitué), of je bent ouder en Nederlands (en dus klant). Zeker omdat ik samen met een wat oudere Nederlandse man (mijn collega-onderzoeker) de bar bezocht, leidde dat tot verwarring. Één van de eerste keren liepen zelfs vrijwel onmiddellijk een aantal jongens de bar uit. Daarnaast merk je dat een aantal mensen je continu in de gaten houden. Kortom: er hangt een gespannen sfeer. En het is zeker niet onwaarschijnlijk dat ik daar zelf de oorzaak van ben.

Bij mijn volgende bezoek hangt er in de bar al een meer uitgelaten sfeer. Net als de eerste keer is het behoorlijk druk: de ongeveer vijftig aanwezige bezoekers vullen de (niet heel grote) bar behoorlijk. Dit keer word ik aangesproken door een klant. Hij vindt me een mooie jongen. En hij zegt dat ik opval, omdat ik 'een gewone Nederlandse jongen ben'. Hij vraagt of ik vaker in de bar kom, want hij heeft me nog nooit gezien. En of ik in de bisnis zit. Ik geef bewust mysterieuze antwoorden, maar dat is voor hem geen aanleiding zijn belangstelling voor mij minder kenbaar te maken.

Dit verhaal bevestigt weer eens hoe groot de sociale controle in de bar is. Heel veel mensen kennen elkaar, en nieuwkomers vallen op. Blijkbaar voelt niet iedereen zich geremd, getuige de toenaderingspoging van deze klant. Maar die heeft natuurlijk ook weinig te vrezen.

Bij het volgende bezoek lukt het om met jongens in contact te komen. En dat gaat op een onverwachte manier: een jongen spreekt mij aan. Uit het verslag van mijn veldwerk:

Ik ben met mijn collega-onderzoeker in gesprek. Ik zit enigszins voorovergebogen aan de bar. Blijkbaar komt daarbij de rand van mijn boxersshort boven mijn broek uit. Ineens voel ik dat iemand aan mijn short zit. Hij zegt: "nice colour, orange!". De short is overigens roze, maar dat doet er niet toe. Hij heeft mijn aandacht. Hij vraagt of we samen zijn. Ja. Of we een stel zijn. Nee, gewoon vrienden. Dat we vast wel samen met hem mee willen gaan. Nee. Dat hij mij een mooie jongen vindt. Ondertussen wrijft hij over mijn rug.

Dan komen de tarieven. Mijn collega moet 200 euro betalen. Maar met mij gaat ie wel voor 150 euro mee. Ondertussen masseert hij mijn nek, tegen de haargrens aan. Hij blijft nog wat aan ons hangen, maar op gegeven moment heeft ie in de gaten dat hij aan ons niks gaat verdienen. En dus vertrekt hij weer.

Wat me opviel is dat deze jongen nu heel direct te werk durft te gaan. Bovendien handelt hij uiterst professioneel. Hij laat trouwens merken dat hij ons eerder heeft gezien. Later vertelt hij dat hij hier met zijn broer is, en dat hij uit Koeweit komt. Tijdens mijn volgende bezoeken komt deze jongen nog regelmatig even kletsen. Hij beklagt zich meermaals over het feit dat in de bar vaak mannen alleen maar wat zitten te kijken, en nooit een jongen meenemen. Dat ze hem het liefst voor een tientje mee willen nemen. Maar dat hij dat natuurlijk vertikt.

Ook uit dit gesprek blijkt weer dat hij heel precies weet wie in de bar komen, en aan wie hij iets kan verdienen. Dat maakt ook duidelijk dat de oplettendheid van veel jongens twee redenen heeft. Enerzijds hun angst voor controles door politie en justitie. Maar daarnaast ook hun commerciële zoektocht naar nieuwe klandizie.

6.3 Bijverdieners

De groep bijverdieners is een enorm divers samengestelde groep. De jongens binnen deze groep variëren van allochtone jongeren die vooral heimelijk experimenteren met hun eigen seksualiteit, tot studenten die via prostitutiecontacten iets willen bijverdienen. Beide groepen zijn de laatste jaren in grote getale te vinden op internet. Hier hebben ze niet of nauwelijks te maken met toezicht, en bovendien kunnen ze zelf bepalen in welke mate ze informatie over zichzelf willen geven. Zoals in het intermezzo op pagina 46 al aangegeven heeft dat ook geleid tot het actief worden van een groep nieuwe prostitués. Meerdere respondenten geven aan dat door de verplaatsing van prostitutie naar internet, de sociale cohesie binnen de groep is afgenomen. Het werken is voor veel jongens veel anoniemer geworden. Toch geeft een jongen die actief is op internet aan wel degelijk contacten met andere prostitués te hebben:

Ik ken wel een paar jongens. Dat is vooral ook gewoon gezellig. Maar natuurlijk wissel je daar ook wel wat ervaringen mee uit.

De groep allochtone bijverdieners is daarnaast ook actief in parken. Hoewel nadrukkelijk geprobeerd deze groep in beeld te krijgen, is dat tijdens de observaties slechts één keer gelukt. Deze respondent gaf aan zich vooral om financiële redenen te prostitueren:

Vroeger had ik best veel geld. Maar ik kwam vaak in het casino, en daar heb ik vreselijk veel verloren. Dat heeft me ook een schuld opgeleverd die ik moet afbetalen. En omdat ik alleen een uitkering heb, schiet dat niet echt op. Daarom kom ik hier af en toe wat bijverdienen.

De mannen die hier in het park komen willen alleen maar donkere mannen. Geen Nederlandse jongens zoals jij. Die zie je hier ook bijna nooit. Nee, de jongens die hier wat verdienen zijn allemaal buitenlands.

Het feit dat ik tijdens mijn observaties in het Oosterpark slechts één prostitué heb ontmoet wil echter allerm minst zeggen dat het niet vaker voorkomt. Zoals ook al in paragraaf 2.3 aangehaald, is het enorm lastig om te zien wanneer het om prostitutie gaat. Het is in de parken donker, het is stil, en bovendien moet je continu inschatten of het om gratis of betaalde seks gaat. Bovendien wordt over het algemeen vooraf niet over de prijs onderhandeld. Een bezoeker van een park vertelt:

Je moet het als bezoeker zelf inschatten. Als er ineens een leuke jongen met je mee wil, dan snap je zelf wel dat ie daar iets voor wil hebben. Maar soms blijkt dat achteraf ook weer niet zo te zijn. Vorig jaar ging ik met een jongere jongen mee, dus ik dacht: dat wordt betalen. Achteraf bleek dat niet de bedoeling te zijn.

Het is dus zeker niet onwaarschijnlijk dat er vaker sprake is van prostitutie in de parken. Dat is ook goed mogelijk, want van toezicht of ontmoedigende maatregelen is nauwelijks sprake. Het grootste gevaar is eigenlijk meer het risico van potenrammers of beroving. Een bezoeker van het Oosterpark:

Je neemt natuurlijk wel voorzorgsmaatregelen. Geen waardevolle spullen mee. Dus portemonnee, horloge en sieraden thuis laten. En verder goed uitkijken!

Van de groep studenten onder de bijverdieners is bekend dat een deel ervan vroeger ook in clubs werkte. De meeste jongens zijn daar na de opheffing van het bordeelverbod mee gestopt, met name vanwege de registratieplicht. De Rotterdamse exploitant:

Vroeger had ik hier ook een paar studenten werken. Maar na de legalisering wilde ze niet meer. Dan sta je ineens bij de belasting en UWV bekend als prostitué. Dat wilden ze niet. Misschien heb je later een goeie baan, en dan komt dan iemand erachter dat je in de bisnis heb gezeten. Daar hadden ze geen zin in!

Het is niet onwaarschijnlijk dat een deel van deze jongens wel nog via escortbureaus werkt, omdat deze sector tot nu toe redelijk aan de aandacht van de overheid is ontsnapt. Daar zal op korte termijn verandering in komen, getuige onderstaand bericht:

Strikte regels escort-service

LOES DE FAUWE

AMSTERDAM - Escortbedrijven in Amsterdam moeten vanaf volgend jaar een vergunning hebben. Dan moeten ze onder meer een vast telefoonnummer hebben en een vast adres, waar ze dagelijks de (personeels)administratie zullen moeten bijhouden.

De paragraaf in de Algemene Plaatselijke Verordening (APV) die dit nieuwe vergunningenstelsel regelt, komt volgende maand in de inspraakprocedure. Naar verwachting behandelt de gemeenteraad het voorstel uiterlijk november.

Met de nieuwe regels komt een einde aan de ondoorzichtigheid van deze 'mobiele prostitutie'. Misstanden, zoals gedwongen prostitutie of het exploiteren van minderjarigen, worden daardoor gemakkelijker traceerbaar. Amsterdam is een van de laatste gemeenten waar wel de gewone prostitutie, maar niet de escortbedrijven aan vergunningen zijn gebonden.

Escortservice is in Amsterdam nu niet pandgebonden: klanten ontvangen prostituees thuis of in hotelkamers; bemiddeling geschiedt via internet en mobiele telefonie. Het is een schemergebied waarin chantage en dwang makkelijk onbestraft blijven. "We krijgen er straks meer grip op," zegt Olivier Dutilh, chef van de Amsterdamse zedenpolitie.

Hij heeft het gevoel dat sinds in 2000 de bordelen werden gelegaliseerd, veel prostituees zijn verhuisd naar de escortbranche. Ook daar komen illegale tewerkstelling, dwang en mensenhandel voor. Maar dergelijke zaken zijn bijzonder moeilijk te bewijzen.

Zo werden in 2005 in Amsterdam 64 zaken van gedwongen prostitutie bij de politie bekend, maar uiteindelijk zijn er maar dertien voor de rechter gebracht.

Amsterdam pleit voor een landelijke registratie van afgegeven dan wel ingetrokken vergunningen, zodat een exploitant na problemen niet in een andere gemeente opnieuw kan beginnen.

© Het Parool, 17-08-2006, www.parool.nl

Overigens moeten escortbureaus op dit moment wel al gewoon belastingen en premies afdragen, en is er in die zin dus ook geen sprake van anonimiteit van hun werknemers. Dat laat onverlet dat er ongetwijfeld wel eens een jongen 'zwart' zal werken voor een bureau. Dat hoopt de overheid met bovenstaande maatregel in de toekomst te kunnen voorkomen.

6.4 Professionals

Allereerst: wanneer we spreken over professionals, dan hebben het over een bijzonder kleine groep. Een hulpverlener:

Ik denk dat het in Amsterdam nu nog om hooguit 15 tot 20 jongens gaat. Er zijn echt maar heel weinig jongens die van hun prostitutiewerk kunnen leven.

Professionals hebben vooral te maken gekregen met de gevolgen van de opheffing van het bordeelverbod. Zoals al meermaals aangehaald leidde dat tot een registratieplicht. Daarnaast moesten prostitués belastingen en premies gaan afdragen. Als zij daadwerkelijk als werknemer in dienst zijn bij een club of escortbureau, dan draagt het bedrijf dit af. In de praktijk blijken echter maar weinig jongens echt ergens in dienst te zijn. De Rotterdamse exploitant legt uit waarom:

Veel van die jongens waren gewoon niet betrouwbaar. Dan hadden ze geen zin om te komen, en dan bellen ze je op met een smoes. Moet ik maar hard zien te maken dat ze liegen! Het was ook altijd wat met die gasten. De één zat aan de drugs, de ander aan de alcohol, en weer een ander vergokte al z'n geld in het casino. En een dag later kwamen ze weer om geld zeuren. Omdat alles op was. Ik ben nu achttien jaar bezig, ik heb duizenden jongens gezien, en er waren er misschien tien normaal. Nee, echt niet meer. Het grootste deel kon amper voor zichzelf zorgen! Kun je je voorstellen dat ik dat niet in dienst hoef?

Ook een jongen die professioneel werkt – overigens zelfstandig – bevestigt dat beeld:

Die jongens hebben allemaal problemen. Sommige met drank of drugs. Anderen zitten met zichzelf in de knoop. Ze gedragen zich echt als pubers! En de begeleiding vanuit de clubs is vaak ook niet professioneel. Er zijn maar een paar jongens in Nederland die het echt goed doen. Veel jongens hebben best wel de kwaliteit, maar geen enkele ambitie. Dan wordt het ook niks!

Weet je, als je zelfstandig wil gaan, dan zul je moeten investeren. Je moet nadenken wat je wil, een bedrijfsplan maken. Bedenken hoe je jezelf in de markt wil zetten. Ik heb een website laten bouwen. Ik heb cursussen EHBO en bedrijfshulpverlening gedaan. Zelfs een training seks met vrouwen, omdat ik bi ben en daar niet ervaren in was. Allemaal fiscaal aftrekbaar, als investeringen. Je moet echt bedenken wat je wil, waar je heen wil groeien. Je kunt niet blijven afwachten of er af en toe een klant komt. Dan overleef je het gewoon niet.

Deze jongen vertelt hoe hij de opheffing van het bordeelverbod heeft beleefd:

Ik zag het als kans. Ik ben ook meteen legaal gegaan. En van de overheid heb ik geen last. Ik laat gewoon een accountant mijn belastingen doen. Ik zal vast gecontroleerd worden, maar daar heb ik nooit iets van gemerkt. Tuurlijk, het gaat niet allemaal vanzelf. Toen ik dit huis wilde kopen kwam ik bij de bank voor een hypotheek. Dan ben je ineens 'privé-entertainer'. Anders kun je die hypotheek wel vergeten. Wettelijk is het geaccepteerd, maar maatschappelijk nog lang niet!

Toch vindt hij de situatie nog lang niet optimaal. Met name met het eerder genoemde bevrozingsbeleid van de gemeente Amsterdam heeft hij problemen. Daardoor kunnen er geen seksbedrijven meer bijkomen, en mogen bestaande bedrijven niet uitbreiden.

Ik zou m'n activiteiten best wel willen uitbreiden. Een paar echt goeie jongens erbij zoeken, en dan hun in dienst nemen. Ik ken het trucje nu wel, en dat kan ik hun dan ook leren. Maar ja, het mag niet van de gemeente. De enige manier is om een bestaand seksbedrijf inclusief vergunning over te nemen. Maar hoe moet ik dat betalen? Bij een bank krijg je hier echt geen geld voor!

Dit punt wijst op contradicties in het prostitutiebeleid van de overheid. Aan de ene kant moest prostitutie worden genormaliseerd, en daarom gelegaliseerd. Van de andere kant probeert de overheid de sector steeds strakker in handen te krijgen. Door het bevrozingsbeleid is het onmogelijk voor een beginner om een bestaand bedrijf over te nemen. Bovendien mogen bestaande bedrijven als zij willen veranderen geen centimeter uitbreiden. Dat betekent concreet dat als bijvoorbeeld een exploitant zijn kamers wil vernieuwen en vergroten, bijvoorbeeld om het voorzieningenniveau omhoog te brengen, dit niet wordt toegestaan door de overheid.

7. Conclusies en aanbevelingen

In dit hoofdstuk tracht ik al het voorgaande bij elkaar te brengen, om zo een antwoord te vormen op de vraag die in dit onderzoek centraal stond. Daarnaast ga ik in op hoe deze resultaten verklaard kunnen worden vanuit een aantal meer theoretische noties. Tenslotte zal ik een aantal aanbevelingen formuleren.

Het doel van dit afstudeeronderzoek was meer inzicht verschaffen in hoe mannelijke prostitués in Amsterdam reageren op door hun ervaren veranderingen in toezicht. Dit doel was vastgelegd in de volgende onderzoeksvraag:

Welke effecten heeft ervaren aangescherpt toezicht op het handelen van mannelijke prostitués in Amsterdam, vooral tot uiting komend in veranderingen met betrekking tot hun werkplek?

7.1 Hoe reageren jongens op ervaren toezicht?

Gedurende het onderzoek bleek dat het niet mogelijk zou zijn om een eenduidig antwoord op de bovenstaande onderzoeksvraag te formuleren. De belangrijkste oorzaak daarvan is dat de groep mannelijke prostitués zeer divers is samengesteld, en dat met name een aantal persoonlijke kenmerken sterk mede bepalend zijn voor het antwoord op de vraag óf de jongens reageren op ervaren toezicht, en zo ja, hoe ze daarop reageren.¹³¹ In het verlengde daarvan heb ik vier groepen jongens beschreven, jongens die ik daadwerkelijk in mijn onderzoek ben tegengekomen. Deze vier groepen zijn achtereenvolgens (1) gemarginaliseerden, (2) gelukszoekers, (3) bijverdieners en (4) professionals.

Jongens binnen de groep gemarginaliseerden waren in het verleden vooral actief op en rond het Centraal Station in Amsterdam. De enorme toename in toezicht daar heeft ertoe geleid dat het voor jongens onmogelijk werd om hun werk daar voort te zetten. Veel jongens zijn in reactie daarop vrijwel geheel gestopt met hun prostitutiewerkzaamheden. Één oorzaak daarvan is dat voor deze groep jongens niet echt een alternatieve werkplek voor handen is. Daarnaast waren zij überhaupt al gewend om in hun levensonderhoud te voorzien door op allerhande (vaak illegale) manieren geld bij elkaar te sprokkelen. Nu voor hen de prostitutie is weggefallen, vallen zij vaak terug op die andere manieren om geld te krijgen. Omdat het hier vaak vormen van deviant gedrag betreft, hebben zij nog steeds veelvuldig te maken met politie en justitie.

¹³¹ Zie hiervoor ook paragraaf 7.2

Ik wil echter benadrukken dat dat dus voortkomt uit vormen van deviant gedrag, en in beginsel niets te maken heeft met eventuele prostitutiewerkzaamheden. Kortom: ervaren toezicht heeft ertoe geleid dat veel jongens uit de groep gemarginaliseerden vrijwel geheel gestopt zijn met hun prostitutiewerk. Zij hebben desondanks nu nog steeds vaak te maken met vormen van toezicht, maar dat toezicht heeft geen relatie met eventuele prostitutiewerkzaamheden.

De groep gelukszoekers werkt vooral vanuit de omgeving van het Rembrandtplein, meer specifiek vanuit één bar. Het grootste probleem van deze jongens vormt doorgaans hun illegaliteit. Door de intensieve controles hierop van politie en justitie, is er vooral sprake van een zeer wantrouwende houding naar nieuwkomers in de betreffende bar. Ten tijde van de bijna wekelijkse controleacties was er sprake van een enorm opgefokte sfeer onder de jongens. Daarnaast besloot een deel van hen (al dan niet tijdelijk) niet meer naar de bar te komen, om zo de controles te ontlopen. Ook waarschuwden jongens elkaar via GSM, en was er zelfs op zeker moment sprake van een bron binnen de politie die één van de jongens vooraf waarschuwde. Voor de jongens uit de groep gelukszoekers die in het verleden in clubs werkten geldt dat zij na de opheffing van het bordeelverbod met hun werkzaamheden hebben moeten stoppen, wederom vanwege hun illegaliteit en de strikte controles daarop. Enkele jongens hebben in het internet een alternatief gevonden, al vormt een zeer beperkte taalkennis (van zowel Nederlands als Engels) vaak een praktisch probleem. Van grootschalige verplaatsing naar internet is dan ook geen sprake.

Bijverdieners ervaren waarschijnlijk in hun werkzaamheden relatief gezien het minste toezicht. Een deel van deze groep is actief in parken, op homo-ontmoetingsplaatsen. Deze plekken worden in Amsterdam vooralsnog vrijwel ongemoeid gelaten. Een heel groot deel van deze groep is actief op internet. Grote voordelen daarvan zijn de hoge mate van anonimiteit (althans: de hoge mate van beïnvloedbaarheid van de eigen privacy) en het zeer geringe toezicht erop. Daardoor heeft zich hier een omgekeerd effect voorgedaan: door de laagdrempeligheid en het weinige toezicht is juist een nieuwe groep jongens actief geworden in de prostitutie. Toch heeft een deel van de bijverdieners wel degelijk te maken gehad met toezicht vanuit de overheid. Sommige jongens – met name studenten – hadden in het verleden een bijbaantje in een club. Na de legalisering betekende dat dat zij als zodanig geregistreerd zouden worden bij Belastingdienst en UWV. Mogelijke toekomstige negatieve gevolgen daarvan heeft een groot deel van deze jongens doen besluiten te stoppen met hun werk in clubs. Het internet is voor velen van hen een welkom alternatief.

Ook professionals ervaren met name het toezicht dat voortkomt uit de opheffing van het bordeelverbod. Zij staan als zodanig geregistreerd, en dienen ook belastingen en premies af te dragen. Met name jongens die werken als zelfstandige zonder personeel ervaren daarvan grote consequenties, omdat dat impliceert dat zij een eigen administratie moeten voeren. Het zou kunnen dat dat sommige jongens afschrikt om als zelfstandige te gaan werken, maar daarvoor zijn in dit onderzoek geen aanwijzingen gevonden. Jongens die in clubs werken komen ook in aanraking met de handhavingsacties daar. De sfeer die rond deze acties hangt schrikt sommige jongens af, en doet hun soms besluiten (tijdelijk) niet meer de club te bezoeken. Zelfstandigen daarentegen lopen vooral aan tegen het bevestigingsbeleid in Amsterdam. Door dit beleid is het voor hun vrijwel onmogelijk om hun werk verder uit te breiden of te professionaliseren, bijvoorbeeld door zelf jongens in dienst te nemen. Dat heeft op hen een demotiverend effect. Bovendien toont het voor deze jongens des te meer aan dat hun werk juridisch gezien geaccepteerd is, maar maatschappelijk nog lang niet.

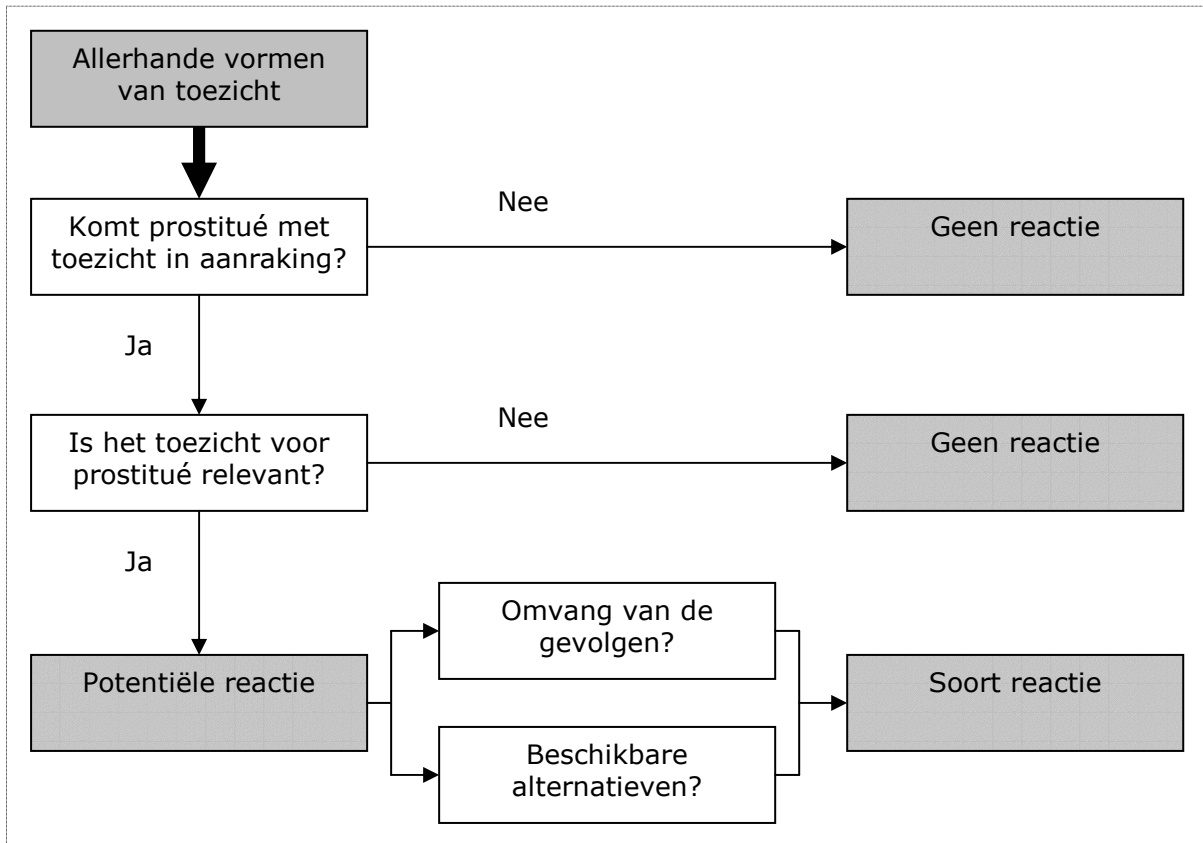
Als we kijken naar de onderzoeksvraag, dan kunnen we dus allereerst concluderen dat er sprake is van forse implicaties van ervaren toezicht op mannelijke prostitués in Amsterdam. Daarbij moet wel worden aangetekend dat voor een deel van de jongens geldt dat een belangrijk deel van het door hun ervaren toezicht samenhangt met andere zaken dan hun prostitutiewerkzaamheden. De drie belangrijkste waargenomen effecten zijn (1) het stoppen met prostitutie, (2) verplaatsingseffecten, met name naar het internet, en (3) een meer voorzichtige en wantrouwende houding onder jongens.

7.2 Waaron reageren jongens op een bepaalde manier op ervaren toezicht?

In de vorige paragraaf is beschreven dat (ervaren) toezicht forse implicaties heeft voor mannelijke prostitués in Amsterdam. Ook zijn een aantal waargenomen effecten beschreven. Maar daarmee is een belangrijke vraag nog niet beantwoord: waarom reageren jongens überhaupt op ervaren toezicht, en als ze dat doen, waarom doen ze dat dan op de eerder beschreven manier? Deze vraag tracht ik in deze paragraaf vanuit een meer abstracte invalshoek te beantwoorden, om zo een bijdrage te leveren aan de wetenschappelijke kennis over reacties op toezicht en de achtergronden daarvan.

Mijns inziens ligt het antwoord op de eerder genoemde vraag in vier zaken. Allereerst is het van belang of de jongen met het toezicht in aanraking komt. Zo ja, dan doet zich de vraag voor of het toezicht voor hem relevant is. Pas als deze beide vragen positief beantwoord zijn, zal de jongen gaan overwegen te reageren op het toezicht. Die reactie hangt af van in ieder geval twee zaken: de mate van relevantie van het toezicht (omvang van de gevolgen) en de hem ter beschikking staande alternatieven. Schematisch:

Schema 1: eenvoudig stroomdiagram voor het bepalen van de reactie op toezicht

De eerste vraag – of een prostitué in aanraking komt met toezicht – hangt vooral samen met de door hem gebruikte werkplekken. Zoals eerder beschreven hebben specifieke locaties te maken met specifieke vormen van toezicht. In clubs bijvoorbeeld worden vooral vormen van toezicht als gevolg van de opheffing van het bordeelverbod zichtbaar. In de bar in de Paardenstraat wordt met enige regelmaat gecontroleerd op illegaliteit. Op het Centraal Station is er sprake van toezicht door camera's en toezichthouders. En in de parken en op internet is nauwelijks toezicht. Kortom: de marktsetting waarin een jongen opereert, bepaalt of en met welke vormen van toezicht een jongen te maken heeft.

De tweede vraag – of het toezicht voor een prostitué relevant is – hangt samen met een aantal persoonlijke kenmerken van de jongen. Zo zijn de controles op illegaliteit uiteraard vooral relevant voor jongens die illegaal in Nederland verblijven. Jongens die ook vormen van deviant gedrag vertonen hebben te maken met cameratoezicht en het zero-tolerance beleid. Studenten die in het verleden als bijverdienste in een club werkten, hebben er vaak voor gekozen dit niet meer te doen, omdat ze niet als zodanig geregistreerd willen zijn met het oog op een toekomstige carrière. Andere jongens hebben er geen problemen mee meer openlijk prostitué te zijn, en ervaren vormen van toezicht die hen in hun anonimiteit bedreigen daarom ook niet als problematisch.

Meer abstract kan worden gesteld dat of het toezicht voor een prostitué relevant is, vooral afhangt van zijn huidige sociaaleconomische positie en zijn verwachte toekomstige sociaaleconomische positie. Bij sociaaleconomische positie gaat het dan om zaken als opleiding en vaardigheden, arbeidsmarktpositie en inkomen, juridische status, sociale omgeving en culturele achtergrond.

Als een jongen daadwerkelijk te maken krijgt met vormen van toezicht, en dat bovendien voor hem ook relevant is, dan ligt het voor de hand dat hij op het ervaren toezicht zal reageren. Hoe hij dat doet, hangt af van de omvang van de gevolgen van dat toezicht in combinatie met de hem ter beschikking staande alternatieven. In de praktijk blijkt ook dat weer sterk samen te hangen met de sociaaleconomische positie van een jongen. Kijken we bijvoorbeeld naar gemarginaliseerde jongens die op het Centraal Station actief waren, dan zien we dat hen het werken daar door toezichtsmaatregelen onmogelijk is gemaakt. De omvang van de gevolgen zijn dus zondermeer groot. Alternatieven voor deze jongens binnen de prostitutiewereld zijn er niet, omdat er geen andere openbare prostitutielocatie is ontstaan in de binnenstad van Amsterdam. Buiten het centrum van Amsterdam werken is geen optie, omdat hun leefstijl doorgaans tot gevolg heeft dat zij in het centrum van Amsterdam willen opereren (met name vanwege hun afhankelijkheid van drugs). Diezelfde leefstijl maakt ook dat zij niet gebruik kunnen maken van meer besloten werkplekken als bars, simpelweg omdat zij daar niet welkom zijn. En ook het internet is geen alternatief, omdat deze jongens geen toegang daartoe hebben. Vaak zijn deze jongens al jarenlang gewend te overleven op straat. Tegelijkertijd is een belangrijk gegeven dat een groot deel van deze jongens al langer allerlei manieren gebruikte om aan geld te komen, waarbij ook vormen van criminaliteit niet worden geschuwd. Oftewel: deze jongens moeten op straat overleven, en vormen van deviant gedrag lijken vanuit hun perspectief het enige reële alternatief.

Jongens die illegaal in Nederland verblijven reageren heel anders op ervaren toezicht. Ook voor hun geldt dat de gevolgen groot kunnen zijn: constatering van illegaliteit leidt tot uitzetting uit Nederland. Toch zijn zij nog steeds actief in de prostitutie, simpelweg omdat alternatieven ontbreken. Legale manieren om te werken staan niet tot hun beschikking vanwege de eerdergenoemde illegaliteit. En vanuit hun sociaal-culturele achtergrond weigeren ze vaak te kiezen voor deviant gedrag. Ze blijven dus aangewezen op de prostitutie. In clubs werken kan niet, ook weer vanwege hun illegaliteit. Via internet werken lukt vaak ook niet, omdat ze daar lang niet altijd toegang toe hebben, soms de vaardigheden voor het werken met een computer ontberen, en doorgaans ook onvoldoende de Nederlandse en Engelse taal beheersen om op internet succesvol te opereren. Dat verklaart waarom veel gelukszoekers ondanks de serieuze dreiging nog steeds vanuit de Paardenstraat werken, zij het op een voorzichtigere manier.

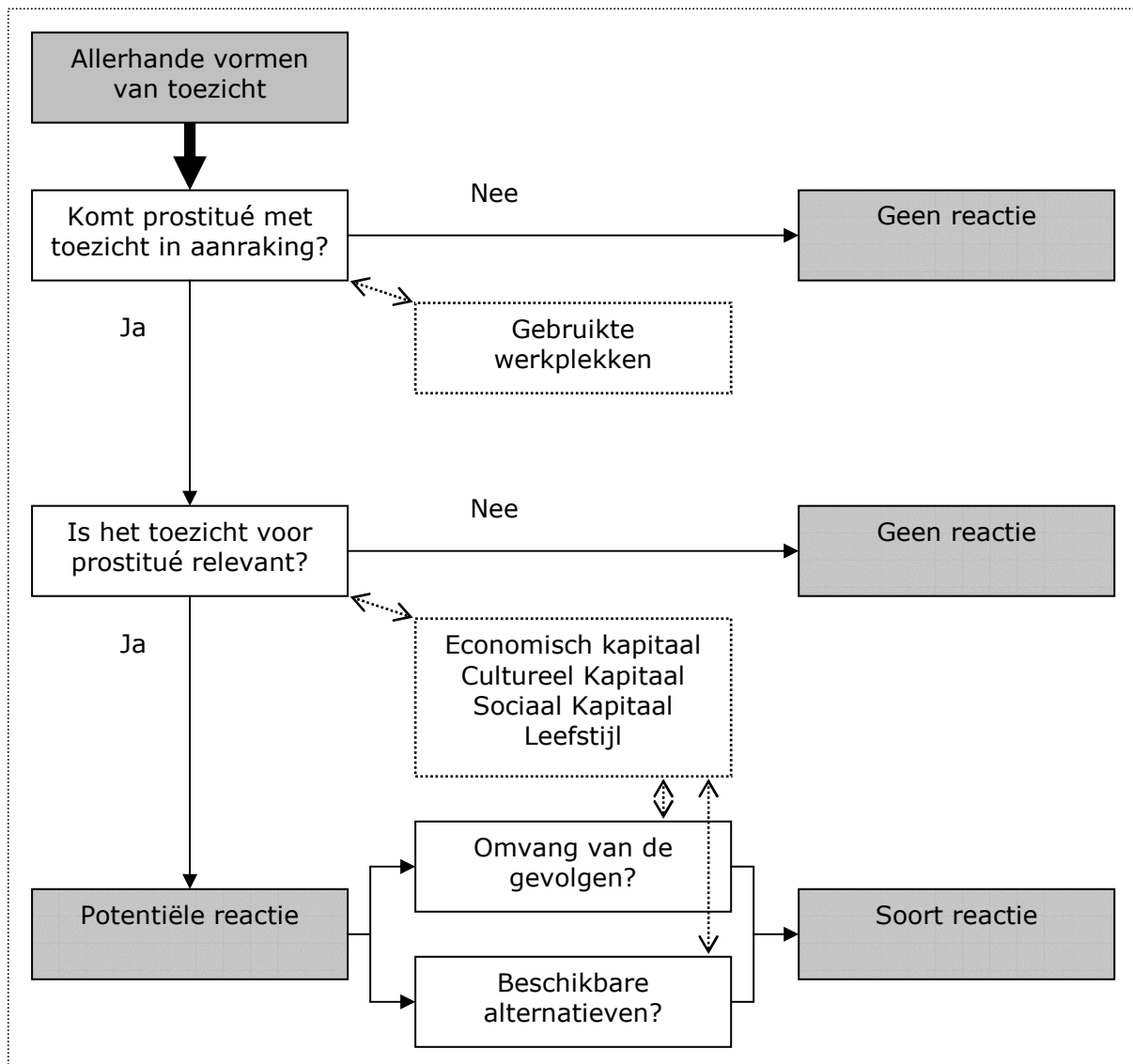
De groep bijverdieners bestaat voor een deel uit studenten, en in het verleden werkten die ook wel in clubs. Eerder heb ik al beschreven dat de registratieplicht als gevolg van de opheffing van het bordeelverbod velen van hun heeft doen besluiten niet langer in clubs te werken. In dit geval zijn de gevolgen relatief minder groot (deze beperken zich tot afbreukrisico's in een toekomstige carrière), maar is er wel sprake van serieuze alternatieven. Vrijwel alle jongens uit deze groep zullen beschikken over een PC met internet en vaardigheden om deze te kunnen gebruiken. Daarmee is het veel anoniemere internet een makkelijk alternatief. Daarnaast zouden deze jongens ook uit de prostitutie kunnen stappen en een ander bijbaantje kunnen zoeken: het is niet te verwachten dat hun sociaaleconomische positie hun daarin belet.

Bovenstaande voorbeelden maken duidelijk dat de keuze om al dan niet tot een aanpassing van het gedrag te komen, afhangt van een afweging waarin zowel de mogelijke negatieve gevolgen als de ter beschikking staande alternatieven een rol spelen. Voor beide elementen geldt dat ze in belangrijke mate samenhangen met de sociaaleconomische positie van een jongen. Theoretisch gezien sluit dat aan op de inzichten van onder andere Bourdieu, die bekend is geworden door zijn onderzoek naar de interactie tussen individuen en de samenleving als geheel. Bourdieu wijst op het belang van het kapitaal dat een individu ter beschikking staat voor het zich kunnen verwerven van een positie in de diverse maatschappelijke velden. Met kapitaal doelt Bourdieu niet alleen op economisch kapitaal (als geld en onroerend goed), maar ook op cultureel kapitaal (kennis, vaardigheden en opleiding) en sociaal kapitaal (relaties en netwerken).

Vanuit de inzichten van Bourdieu kan beter begrepen worden waarom bijvoorbeeld jongens uit de groep gemarginaliseerden heel anders reageren op ervaren toezicht dan bijverdieners. Immers: gemarginaliseerde jongens beschikken over heel specifieke vaardigheden op het gebied van het overleven op straat, inclusief het bijbehorende netwerk, maar zien zich geconfronteerd met het feit dat dit kapitaal nauwelijks bruikbaar is in een andere context, een ander veld. In combinatie met hun leefstijl maakt dat dat de hun ter beschikking staande alternatieven zich beperken tot varianten van leven op straat. Bijverdieners daarentegen beschikken vaak over een veel breder kapitaal, zowel in termen van vaardigheden als in termen van sociaal netwerk, en kunnen daardoor veel makkelijker in verschillende velden opereren of tussen velden switchen. Daarmee is het voor hun mogelijk te kiezen voor andere manieren van bedrijven van het prostitutievak (bijvoorbeeld via internet), maar ook mogelijk om op heel andere manieren inkomen te verwerven, bijvoorbeeld door middel van een bijbaantje in de horeca.

Samenvattend: of een jongen te maken krijgt met bepaalde vormen van toezicht, hangt vooral samen met de door hem gebruikte werkplekken, de marktsetting waarbinnen hij opereert. In hoeverre dat toezicht relevant voor hem is, hangt samen met sociaaleconomische kenmerken, zoals opleiding en vaardigheden, arbeidsmarktpositie en inkomen, juridische status, sociale omgeving en culturele achtergrond. Ook het soort reactie – het gedragseffect dus – waarvoor de jongen kiest hangt samen met deze kenmerken, in het bijzonder met economisch, cultureel en sociaal kapitaal en met de leefstijl van de jongen. Dat leidt bij elkaar tot het volgende schema:

Schema 2: uitgewerkt stroomdiagram voor het bepalen van de reactie op toezicht

Hoe mannelijke prostitués reageren op ervaren toezicht hangt dus voor een belangrijk deel af van de hun ter beschikking staande alternatieven. Deze alternatieven worden met name bepaald door de sociaaleconomische positie van de betreffende prostitué.

7.2 Aanbevelingen

Ik wil dit onderzoek afsluiten met het doen van een tweetal aanbevelingen.

Allereerst een aantal tips voor het doen van veldonderzoek als Bestuurskundige. Ik heb het afgelopen jaar in de praktijk ervaren hoe lastig het is om – zeker als Bestuurskundige – veldonderzoek te doen. Het proces van vertrouwen winnen bij een respondent, om relevante informatie boven tafel te krijgen. Het moeten camoufleren van het feit dat je onderzoek doet, omdat onderzoek gelijk is aan politie, en politie voor problemen zorgt. Het interviewen via omwegen, omdat een respondent niet weet dat je onderzoeker bent. Het leren begrijpen en spreken van de taal van je doelgroep, en het imiteren van hun gedrag, om zo goed mogelijk te integreren in hun cultuur. Het filteren van onjuistheden en verzinsels uit de informatie die je krijgt. Het letterlijk zoeken naar respondenten, omdat afspraken maken in de praktijk vaak tot weinig resultaten leidt. En het omgaan met veiligheidsrisico's, zeker bij nachtelijke bezoeken aan homo-ontmoetingsplaatsen.

Veel van deze dingen zijn inherent aan sociaalwetenschappelijk onderzoek, maar kom je in dit soort veldonderzoek in sterk uitvergroete vorm tegen. Dat is soms vermoeiend, vertragend, of zelfs frustrerend. Ook krijg je daardoor gedurende het onderzoek soms het idee dat je niet verder komt. Op dat soort momenten is het zaak uitgebreid te spreken met andere mensen die de onderzoeksmaterie niet kennen. Dat helpt om zaken op een rij te krijgen, om informatie te structureren, maar ook om je te doen realiseren hoeveel je eigenlijk al wél te weten bent gekomen. Kortom: zet door, reflecteer, en maak goede aantekeningen van alles wat je ziet, hoort, voelt en ervaart. Vaak zijn ogenschijnlijk kleine dingen belangrijker dan je denkt.

De tweede – meer inhoudelijke - aanbeveling is om meer onderzoek te doen naar prostitutie via internet. In de loop van dit onderzoek heb ik zelf besloten de website Boys4U.nl als onderzoekslocatie toe te voegen, omdat ik steeds meer in de gaten kreeg dat het internet enorm belangrijk is geworden als wervingsplek voor mannelijke prostitués. Maar er gebeurt veel meer op internet, niet alleen op sites als Boys4U, maar ook in diverse chatboxen. Een interessante vraag is bijvoorbeeld hoe actief die jongens op het internet nou echt zijn. Ik maakte eerder melding van 2431 profielen op Boys4U, maar dat zegt natuurlijk helemaal niets over hoeveel jongens daarvan echt als prostitué actief zijn, en hoe frequent. Kortom: een wereld waar nog veel aan te onderzoeken valt.

Om dit soort zaken te onderzoeken zal van een heel ander soort onderzoekstechnieken gebruik moeten worden gemaakt. Experimenteren met het gebruik van verschillende onderzoeksmethoden zou belangrijke informatie kunnen opleveren over welke methoden succesvol zijn voor het doen van sociaalwetenschappelijk onderzoek op het internet.

Literatuurlijst

- Andreas, Christos, 2006. *Sayonara 2005*. In: Gay News Magazine, 12 maart 2006.
- Babbie, Earl, 1998. *The practice of social research*. Belmont CA: Wadsworth.
- Cohen, Bernard, 1980. *Deviant Street Networks: prostitution in New York City*. Lexington: Lexington Books.
- Cohen, Stanley, 1985. *Visions of social control: crime, punishment and classification*. Cambridge: Polity press.
- Coleman, Roy, 2004. *Reclaiming the streets: surveillance, social control and the city*. Cullompton: Willan Publishing.
- Daalder, A.L., 2002. *Het bordeelverbod opgeheven: prostitutie in 2000-2001*. Den Haag: Boom.
- Elias, Norbert en Eric Dunning, 1986. *The quest for excitement: sport and leisure in the civilizing process*. Oxford: Blackwell.
- Foucault, Michel, 1975. *Surveiller et punir: naissance de la prison*. Paris: Gallimard.
- Gelder, Paul van, 1995. *Tussen bisnis en taboe*. Amsterdam: het Spinhuis.
- Gelder, Paul van, 1998. *Kwetsbaar, kleurig en schaduwrijk. Jongens in de prostitutie: een verschijnsel in meervoud*. Amsterdam: Thela-Thesis.
- Gelder, Paul van, 2003. *Een praktijk van anti-helden: Het verband tussen 'natuurlijke' en methodische vormen van peersupport bij jongens met prostitutiecontacten*. In: Gelder, Paul van en Xander de Visser, 2003. *Een praktijk van anti-helden. Peersupport en empowerment onder jongens met prostitutiecontacten*. Utrecht: TransAct. Eveneens online gepubliceerd op <http://get-me.to/b4bol>.
- Gelder, Paul van, 2004. *Discussiestuk: Hoe om te gaan met werkplekken van jongens met prostitutiecontacten?* Amsterdam: online gepubliceerd op <http://get-me.to/b4bol>.

- Gemeente Amsterdam, 2000. *Nota Prostitutiebeleid in Amsterdam*. Vastgesteld in de vergadering van de gemeenteraad van Amsterdam op 20 september 2000.
- Geurts, Peter, 1999. *Van probleem naar onderzoek: een praktische handleiding met COO-cursus*. Bussum: Coutinho.
- Glaser, Barney G. en Anselm L. Strauss, 1967. *The discovery of Grounded Theory: strategies for qualitative research*. Chicago: Aldine publishing company.
- Goderie, Marjolein, Frans Spierings en Sandra ter Woerds, 2002. *Illegaliteit, onvrijwilligheid en minderjarigheid in de prostitutie een jaar na de opheffing van het bordeelverbod*. Deelrapport van Daalder, A.L., 2002. *Het bordeelverbod opgeheven: prostitutie in 2000-2001*. Den Haag: Boom.
- Goffman, Erving, 1980. *Asylums: Essays on the social situation of mental patients and other inmates*. Harmondsworth: Pelican books.
- Groot Koerkamp, Sanne, 2003. *Op pad met een knaap*. In: Nieuwe Revu, 10 december 2003, pp. 48-51.
- Have, Paul ten, 1977. *Sociologisch veldonderzoek*. Meppel: Boom.
- Korf, Dirk, Ton Nabben en Madelon Schreuders, 1996. *Roemeense trekvogels: nieuwkomers in de jongensprostitutie*. Amsterdam: Thela-thesis.
- Korf, Dirk, Erika van Vliet, Jaap Knotter en Marije Wouters, 2005. *Tippelen na de zone: straatprostitutie en verborgen prostitutie in Amsterdam*. Amsterdam: Rozenberg Publishers.
- Kuijer, Rebecca de, 2003. *Van tropisch snoepje tot wandelende tijdbom*. In: Bijeen, juli-augustus 2003, pp. 14-17.
- Lyon, David L., 1993. *An electronic Panopticon? A sociological critique of surveillance theory*. In: Sociological Review 41, pp. 653-678.
- Poel, Sari van der, 1989. *De opkomst van professionele jongensprostitutie in Amsterdam*. In: Bovenkerk, Frank en Lodewijk Brunt, 1989. *De andere stad: achter de façade van de nieuwe stedelijke vitaliteit*. 's-Gravenhage: DOP.

- Poel, Sari van der, 1991-A. *In de bisnis: professionele jongensprostitutie in Amsterdam*. Arnhem: Gouda Quint.
- Poel, Sari van der, 1991-B. *Het zwarte schaap van de jongensprostitutie*. In: *Delikt en Delinkwent* 21 (1991), pp. 866-877.
- Scott, John Paul, 1971. *Social control and social change*. Chicago: University of Chicago Press.
- Spradley, James Phillip, 1980. *Participant Observation*. New York: Holt, Rinehart and Winston.
- Tielman, Rob, 1982. *Homoseksualiteit in Nederland: studie van een emancipatiebeweging*. Meppel: Boom.
- Universiteit Twente, 2004. *Afstudeerhandleiding doctoraalopleiding Bestuurskunde*. Enschede: online gepubliceerd op <http://www.bbt.utwente.nl>.
- Vanwesenbeeck, Ine, Mechtild Höing en Paul Vennix, 2002. *De sociale positie van prostituees in de gereguleerde bedrijven, een jaar na wetwijziging*. Deelrapport van Daalder, A.L., 2002. *Het bordeelverbod opgeheven: prostitutie in 2000-2001*. Den Haag: Boom.
- Vries, Geert de, 2001. *De kwetsbare samenleving*. In: *Amsterdams Sociologisch Tijdschrift* 28 (2001), pp. 141-184.
- West, Donald James, 1992. *Male prostitution: gay sex services in London*. London: Duckworth.
- Zuilhof, Wim, 1999. *Sex for Money between Men and Boys in the Netherlands*. In: Aggleton, Peter, 1999. *Men who sell sex: international perspectives on male prostitution and AIDS*. London: UCL Press.

Samenvatting

Het doel van dit afstudeeronderzoek was meer inzicht verschaffen in hoe mannelijke prostitués in Amsterdam reageren op door hun ervaren veranderingen in toezicht. Dit doel was vastgelegd in de volgende onderzoeksvraag:

Welke effecten heeft ervaren aangescherpt toezicht op het handelen van mannelijke prostitués in Amsterdam, vooral tot uiting komend in veranderingen met betrekking tot hun werkplek?

Voor het beantwoorden van de onderzoeksvraag zijn drie strategieën gebruikt. Allereerst heb ik middels een literatuurstudie in beeld proberen te brengen welke kennis al voorhanden was. In aanvulling daarop heb ik via observatie en semi-gestructureerde interviews aanvullende data verzameld.

Gedurende het onderzoek bleek dat het niet mogelijk zou zijn om een eenduidig antwoord op de bovenstaande onderzoeksvraag te formuleren. De belangrijkste oorzaak daarvan is dat de groep mannelijke prostitués zeer divers is samengesteld, en dat met name een aantal persoonlijke kenmerken sterk mede bepalend zijn voor het antwoord op de vraag óf de jongens reageren op ervaren toezicht, en zo ja, hoe ze daarop reageren. In het verlengde daarvan heb ik vier groepen jongens beschreven. Deze vier groepen zijn (1) gemarginaliseerden, (2) gelukszoekers, (3) bijverdieners en (4) professionals.

Jongens binnen de groep gemarginaliseerden waren in het verleden vooral actief op en rond het Centraal Station in Amsterdam. De enorme toename in toezicht daar heeft ertoe geleid dat het voor jongens onmogelijk werd om hun werk daar voort te zetten. Veel jongens zijn in reactie daarop vrijwel geheel gestopt met hun prostitutiewerkzaamheden. Één oorzaak daarvan is dat voor deze groep jongens niet echt een alternatieve werkplek voor handen is. Daarnaast waren zij überhaupt al gewend om in hun levensonderhoud te voorzien door op allerhande (vaak illegale) manieren geld bij elkaar te sprokkelen. Nu voor hen de prostitutie is weggevallen, vallen zij vaak terug op die andere manieren om geld te krijgen. Omdat het hier vaak vormen van deviant gedrag betreft, hebben zij nog steeds veelvuldig te maken met politie en justitie. Kortom: ervaren toezicht heeft ertoe geleid dat veel jongens uit de groep gemarginaliseerden vrijwel geheel gestopt zijn met hun prostitutiewerk.

De groep gelukszoekers werkt vooral vanuit de omgeving van het Rembrandtplein, meer specifiek vanuit één bar. Het grootste probleem van deze jongens vormt doorgaans hun illegaliteit. Door de intensieve controles hierop van politie en justitie, is er vooral sprake van een zeer wantrouwende houding naar nieuwkomers in de betreffende bar. Ten tijde van de bijna wekelijkse controleacties was er sprake van een enorm opgefokte sfeer onder de jongens. Daarnaast besloot een deel van hen (al dan niet tijdelijk) niet meer naar de bar te komen, om zo de controles te ontlopen. Voor de jongens uit de groep gelukszoekers die in het verleden in clubs werkten geldt dat zij na de opheffing van het bordeelverbod met hun werkzaamheden hebben moeten stoppen, wederom vanwege hun illegaliteit en de strikte controles daarop. Enkele jongens hebben in het internet een alternatief gevonden, al vormt een zeer beperkte taalkennis vaak een praktisch probleem. Van grootschalige verplaatsing naar internet is dan ook geen sprake.

Bijverdieners ervaren in hun werkzaamheden relatief gezien het minste toezicht. Een deel van deze groep is actief in parken, op homo-ontmoetingsplaatsen. Deze plekken worden in Amsterdam vooralsnog vrijwel ongemoeid gelaten. Een heel groot deel van deze groep is actief op internet. Grote voordelen daarvan zijn de hoge mate van anonimiteit en het zeer geringe toezicht erop. Daardoor heeft zich hier een omgekeerd effect voorgedaan: door de laagdrempeligheid en het weinige toezicht is juist een nieuwe groep jongens actief geworden in de prostitutie. Toch heeft een deel van de bijverdieners wel degelijk te maken gehad met toezicht vanuit de overheid. Sommige jongens – met name studenten – hadden in het verleden een bijbaantje in een club. Na de legalisering betekende dat dat zij als zodanig geregistreerd zouden worden. Mogelijke toekomstige negatieve gevolgen daarvan heeft het gros van deze jongens doen besluiten te stoppen met hun werk in clubs. Het internet is voor velen van hen een welkom alternatief.

Ook professionals ervaren met name het toezicht dat voortkomt uit de opheffing van het bordeelverbod. Zij staan als zodanig geregistreerd, en dienen ook belastingen en premies af te dragen. Met name jongens die werken als zelfstandige zonder personeel ervaren daarvan de consequenties, omdat dat impliceert dat zij een eigen administratie moeten voeren. Jongens die in clubs werken komen ook in aanraking met de handhavingsacties daar. De sfeer die rond deze acties hangt schrikt sommige jongens af, en doet hun soms besluiten (tijdelijk) niet meer de club te bezoeken. Zelfstandigen daarentegen lopen vooral aan tegen het bevestigingsbeleid in Amsterdam. Door dit beleid is het voor hun vrijwel onmogelijk om hun werk verder uit te breiden of te professionaliseren, bijvoorbeeld door zelf jongens in dienst te nemen. Dat heeft op hen een demotiverend effect. Bovendien toont het voor deze jongens des te meer aan dat hun werk juridisch gezien geaccepteerd is, maar maatschappelijk nog lang niet.

Als we kijken naar de onderzoeksvraag, dan kunnen we dus allereerst concluderen dat er sprake is van forse implicaties van ervaren toezicht op mannelijke prostitués in Amsterdam. Daarbij moet wel worden aangetekend dat voor een deel van de jongens geldt dat een belangrijk deel van het door hun ervaren toezicht samenhangt met andere zaken dan hun prostitutiewerkzaamheden. De drie belangrijkste waargenomen effecten zijn (1) het stoppen met prostitutie, (2) verplaatsingseffecten, met name naar het internet, en (3) een meer voorzichtige en wantrouwende houding onder jongens.

Ook is duidelijk geworden dat de verschillende groepen jongens op heel verschillende manieren reageren op het door hun ervaren toezicht. Dat roept de vraag op waarom jongens überhaupt reageren op ervaren toezicht, en als ze dat doen, waarom ze dat dan op de eerder beschreven manier doen. Mijns inziens ligt het antwoord op deze vraag in vier zaken. Allereerst is het van belang of de jongen met het toezicht in aanraking komt. Dat hangt vooral samen met de door hem gebruikte werkplekken, de marktsetting waarbinnen hij opereert. Als hij met toezicht in aanraking komt, dan doet zich de vraag voor of het toezicht voor hem relevant is. Dat lijkt vooral samen te hangen met sociaaleconomische kenmerken, zoals opleiding en vaardigheden, arbeidsmarktpositie en inkomen, juridische status, sociale omgeving en culturele achtergrond. Als deze beide vragen positief beantwoord zijn, zal de jongen gaan overwegen te reageren op het toezicht. Die reactie hangt af van in ieder geval twee zaken: de mate van relevantie van het toezicht (omvang van de gevolgen) en de hem ter beschikking staande alternatieven. Ook deze twee zaken hangen samen met de eerder genoemde sociaaleconomische kenmerken, in het bijzonder met het hem ter beschikking staande economisch, cultureel en sociaal kapitaal en met zijn individuele leefstijl van de jongen.

Kortom: hoe mannelijke prostitués reageren op ervaren toezicht hangt voor een belangrijk deel af van de hun ter beschikking staande alternatieven. Deze alternatieven worden in belangrijke mate bepaald door de sociaaleconomische positie van de betreffende prostitué.

Bijlage 1 Itemlijst interviews¹³²

In dit onderzoek kijk ik hoe mannelijke prostitués in Amsterdam reageren op (ervaren) toezicht vanuit de overheid.

Allereerst wil ik graag weten hoe u zelf tegen dat toezicht aankijkt. Welke vormen van toezicht vanuit de overheid acht u relevant voor de jongensprostitutiebranche?

Mogelijke antwoorden:

- *Surveillance in de openbare ruimte*
- *Cameratoezicht in de openbare ruimte*
- *Fysieke ingrepen in de openbare ruimte (weghalen openbare toiletten, kort snoeien van begroeiing, grazend vee, prikkeldraad, sterkere verlichting)*
- *Controle van ID-bewijzen (legitimatieplicht)*
- *Controle op openbaar drugsgebruik (met als gevolg vaak Dijkverbod)*
- *Deurbeleid horecabedrijven*
- *Cameratoezicht in horecabedrijven*
- *Vergunningsstelsel seksbedrijven*
- *Controle op illegaliteit*
- *Controle op minderjarigheid in seksbedrijven*
- *Registratieplicht ivm belasting/sociale zekerheid in seksbedrijven*

Denkt u dat de jongens een aanscherping van toezicht vanuit de overheid ervaren? Heeft u voorbeelden waaruit dit blijkt?

Tot welke gedragseffecten leidt dit ervaren aangescherpt toezicht? Kunt u daar voorbeelden van noemen? Ik wil u vragen daarbij vooral ook in te zoomen op aspecten met betrekking tot hun werkplek (fysieke locatie én sfeer).

Mogelijke antwoorden:

- *Verplaatsing naar andere fysieke locatie binnen Amsterdam*
- *Verplaatsing naar andere gemeente*
- *Verplaatsing naar escortbranche*
- *Verplaatsing naar virtuele omgeving (internet)*

¹³² Let op! Hoewel de gebruikte formuleringen wellicht anders doen vermoeden, is deze itemlijst *niet* gebruikt als (gesloten) vragenlijst bij de interviews. De vragen en antwoordsuggesties zijn bedoeld als reminder voor de onderzoeker, dus om te voorkomen dat essentiële zaken tijdens het interview niet aan bod zouden komen.

- *Leegloop binnen seksbedrijven*
- *Sluiting van seksbedrijven*
- *Opgefokte sfeer onder jongens*
- *Toename veiligheidsgevoel onder jongens (omdat ze weten dat ze in de gaten worden gehouden; vergelijk met onderzoek Korf onder vrouwelijke prostituees)*
- *Afname sociale controle onder jongens*
- *Stoppen met prostitutie*

Hoe heeft naar uw idee de jongensprostitutiebranche zich de afgelopen 10 jaar ontwikkeld als u vooral kijkt naar de werkplekken van jongens? Welke locaties zijn (uitgaande van Amsterdam) verdwenen en welke nieuwe locaties zijn ontstaan?

Onderscheid tussen openbare ruimte, reguliere bars met prostitutieactiviteiten, seksbedrijven, escortbranche en internet.

Specifiek inzoomen op ontwikkeling van Centraal Station, omgeving Rembrandtplein, Blue Boys club en Oosterpark.

Welke rol denkt u dat de opkomst van internet daarin heeft gespeeld? Waren de jongens die daarop actief zijn vroeger ook op fysieke locaties actief? Of is er sprake van overlap, zijn er jongens die zowel fysiek en virtueel actief zijn? In hoeverre denkt u dat door de opkomst van internet ook nieuwe groepen jongens in de jongensprostitutie actief zijn?